

İbrahim GÜNEŞ

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Muş, Türkiye

Department of History, Faculty of Arts and
Sciences, Muş Alparslan University, Muş, Türkiye

ibrahimgn02@gmail.com

Geliş Tarihi/Received 26.03.2025
Revizyon/Revision 06.07.2025
Kabul Tarihi/Accepted 09.07.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 20.09.2025

Atıf

Güneş, İ. (2025). Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi: Temücin'in Yükselişi Sırasında Mergitlerle Çatışması. *Turcology Research*, 84, 578-594.

Cite this article

Güneş, İ. (2025). The Struggle for Domination in Mongolia: Temüjin's Conflict with the Mergids during His Rise to Power. *Turcology Research*, 84, 578-594.

Moğolistan'da Hâkimiyet Mücadelesi: Temücin'in Yükselişi Sırasında Mergidlerle Çatışması

The Struggle for Domination in Mongolia: Temüjin's Conflict with the Mergids during His Rise to Power

Öz

Bu makalede, Temücin'in Mergidlerle olan çatışmasının nedenlerini, gelişimini ve sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, Mergidlerin bu tarihi süreçteki etkisini ortaya konulması amaçlanmaktadır. Cengiz Han olarak tarihe geçecek olan Temücin'in Asya bozkırlarında yükselişi, Moğolistan'da yaşayan kabileler arasındaki sert mücadelelerle şekillenmiştir. Moğolistan'ı tek bir yönetim altında birleştirme amacı taşıyan Temücin, hem siyasi entrikalar hem de askerî çatışmalarla dolu uzun ve zorlu bir süreçten geçmiştir. Bu sürecin en kritik aşamalarından biri ise, Mergid kabilesiyle olan mücadeleleridir. Mergidler, bozkırda sürekli olarak güçlü bir konum elde etmeye çalışan, savaşçı bir kabileydi ve çevrelerindeki kabilelerle bitmek bilmeyen bir rekabet içerisindeydiler. Bu mücadeleye Temücin'in kabilesi Borciginler de dâhil olunca, aralarındaki gerilim daha da artmıştır. Bu da Ögelün Ana'nın zamanında Yesügey Bahadır tarafından Mergidler'e gelin giderken kaçırılması hadisesinin intikamı olmuştur. Ancak olayların dönüm noktası, Temücin'in eşi Börte'nin Mergidler tarafından kaçırılması oldu. Bu olay, onun yalnızca kişisel yaşamını değil, aynı zamanda siyasi geleceğini de derinden etkiledi. Temücin için bu, yalnızca bir eşini kurtarma meselesi değil, aynı zamanda liderlik vasıflarını kanıtlaması gereken bir sınav olacaktır. Bu krizi aşmak adına, Temücin, Kerait hükümdarı Tuğrul Han ve çocukluk arkadaşı Camuha ile bir ittifak kurdu. Bu ittifak, bozkırdaki siyasi dengeleri değiştirecek ve Temücin'i önemli bir figür haline getirecekti. Mergidlere karşı düzenlenen askerî sefer başarıyla tamamlandı ve Börte kurtarıldı. Ancak bu zafer, sadece onun eşini geri kazanmasını sağlamakla kalmadı aynı zamanda Temücin'in Moğol bozkırındaki siyasi ve askerî becerisini de geliştirdi. Artık o, sadece küçük bir kabile reisi değil, geleceğin büyük bir lideri olarak görülmeye başlanmıştır. Fakat Temücin'in yükselişi sırasında bu kabilenin direnişi, Moğol İmparatorluğu'nun genişleme sürecinde büyük bir engel olarak görüldü. Ancak Mergidlerin lideri Tohta-behi ve ailesinin trajik sonu, bu kabile için kaçınılmaz bir sona işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Temücin, Mergidler, Moğollar, Moğolistan, Moğol Boyları.

Abstract

This article aims to examine in detail the causes, development, and consequences of Temüjin's conflict with the Mergids, and to reveal the influence of the Mergids during this historical process. The rise of Temüjin -who would later be known as Genghis Khan- on the Asian steppes was shaped by fierce struggles among the tribes living in Mongolia. Temüjin, who sought to unite Mongolia under a single authority, went through a long arduous process filled with both political intrigues and military confrontations. One of the most critical phases of this process was his conflicts with the Mergid tribe. The Mergids were a warrior tribe that continuously sought to secure a powerful position on the steppe and were engaged in relentless competition with neighboring tribes. When Temüjin's own tribe, the Borjigin, became involved in this rivalry, tensions escalated even further. This conflict also carried the dimension of avenging the incident where Temüjin's mother, Hoelun, had been abducted by the Merkits while she was en route to marry Yesügei Bahadır. However, the turning point in the events came when Temüjin's wife, Börte, was kidnapped by the Mergids. This event affected his personal life and shaped his political future. For Temüjin, it was not merely a matter of rescuing his wife but also a test of his leadership qualities. In order to overcome this crisis, Temüjin formed an alliance with the Kerait ruler Toghru Khan and his childhood friend Jamukha. This alliance would alter the political balance on the steppe and elevate Temüjin to a prominent position. The military campaign launched against the Mergids was successfully concluded, and Börte was rescued. However, this victory not only enabled him to reclaim his wife but also further demonstrated and strengthened Temüjin's political and military capabilities on the Mongolian steppe. He was no longer seen as just the leader of a small tribe but began to be recognized as a great leader of the future. Nevertheless, during Temüjin's rise, the resistance of the Mergid tribe was perceived as a significant obstacle to the expansion of the Mongol Empire. Yet, the tragic fate of the Mergid leader Tohta-beki and his family marked the inevitable end of the tribe.

Keywords: Temüjin, Mergids, Mongols, Mongolia, Mongol Tribes.

Giriş

Daha sonraları Cengiz Kağan¹ unvanı ile anılacak olan Temücin'in² Asya bozkırlarından dünya imparatorluğuna uzanan liderlik serüveni, başlangıçta Moğolistan'da yaşayan kabilelerle çok çetin mücadelelerin neticesinde gerçekleşebilmiştir. Nitekim Temücin'in Moğolistan'ı tek çatı altında toplama adına yaptığı mücadeleler, Moğolistan'daki kabilelerle zorlu siyasi rekabetlere ve önemli askerî çarpışmalarla vücut bulmuştur. Bu sürecin en çarpıcı safhalarından biri de Mergid³ kabilesiyle yaşanan mücadelelerdir (May, 2021, s. 109). O dönemde Bozkırların sert rekabet ortamında Mergidler diğer kabilelerle sürekli bir güç mücadelesi içerisindeydi. Daha sonra bu mücadeleye Temücin'in kabilesi Borçiginler de dahil olmuştur. Fakat Börte Ücin (Ece)'nin Mergidler tarafından kaçırılması, Temücin için yalnızca bir kişisel hadise değil, aynı zamanda onun siyasi ve askerî anlamda yükselişe geçtiği dönemin de kırılma noktası olmuştur. Bu krizi aşmak için Kerait⁴ lideri Tuğrul Han⁵ ve çocukluk arkadaşı Camuha⁶ ile bir ittifak kuran Temücin, Mergidlere karşı düzenlenen harekâtı başarıyla sonuçlandırması, sadece Börte'nin kurtarılmasını sağlamamış, aynı zamanda Temücin'i bozkırın siyasi ortamında tanınan bir lider haline getirmiştir.

Bununla birlikte eşi Börte'nin Mergidler tarafından kaçırılması, bu düşmanlığı derinleştirerek dönemin güç dengelerini yeniden şekillendiren bir olaya dönüşmüştür. Temücin ile Mergidler aralarındaki düşmanlık ise sıradan bir kabileler arası çatışmanın ötesine geçmiştir. Nitekim Mergidlere karşı kazanılan bu zaferin etkileri de kendisi için şahsi bir intikam öyküsünün çok ötesine geçmiş ve bu sayede kabileler arası ittifakları güçlendirerek liderlik meziyetlerini pekiştirmiş ve Moğol coğrafyasındaki güç dengelerini kendi lehine çevirmiştir. Öyle ki eşi Börte'nin kaçırılması ve bu kaçırılmanın intikamının alındığı hadiseler, Temücin'in kişisel hesaplaşmalar ve Moğol coğrafyasının kaderini değiştiren önemli bir hadise olarak bakmak gerekmektedir. Bu da dünya tarihinin şahitlik ettiği en büyük istila sürecinin filizlendiği bir süreci tetiklemiştir. Temücin'in bu süreçteki başarıları, onun ileride dünya tarihini değiştirecek olan Moğol İmparatorluğu'nun temellerini atmasında kritik önemde nedeniyle akademik çevreler tarafından uzun zamandır ilgi görmesine rağmen Mergidlerin bu süreçteki rollerine doğrudan temas eden çalışmaların sayısı çok azdır.⁷ Bu makalenin yazılış amacı da Temücin'in Mergidlerle olan mücadelesinin nedenlerini, süreçlerini ve sonuçlarını detaylı bir şekilde inceleyerek, hususi olarak Mergidlerin bu mücadeledeki rollerine odaklanılacaktır.

Temücin'in Mergidlerle Mücadelesinin İlk Safhası

Mergidler, Moğolistan'ın kuzey kesimlerinde yaşayan, hayvancılık ve avcılıkla geçimlerini sürdüren, bağımsız ve güçlü bir göçebe kabileydi. Bunlar, Selenge ve Orhun Nehirleri havzasında yaşayan üç kabileden oluşan bir konfederasyondur. Uduyid Mergidleri, aşağı Orhun Nehri yakınlarındaki Buur-heer'de; Uvas Mergidleri, Orhun ve Selenge Nehirleri arasındaki Tar'da; Khaad Mergidleri Selenge Nehri üzerindeki Haraci-heer'de yaşıyordu (Biran, 2007, s. 29; Çelikkilek, 2022, s. 419; Fletcher, 1986, ss. 11-50; Golden, 2011, s. 77; Gülensoy, 1967, s. 189; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 48, 271; Reşidüddîn, 1373 hş, I, s. 93; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 71). Mergidlere dair bilinen en eski kayıtlar ise Kuzey Çin'deki Kitanların Liao Hanedanı kroniklerinde yer almaktadır. Bu kayıtlara göre, 1096-97 yıllarında Mergidlerin, Taizu Kağan'ın Shoulong döneminin üçüncü yılında (1097) başkanı Hu Lu Ba Kıtay devletine gelip vergi sunduğu aktarılmaktadır (Gambat, 2019, s. 105). 1129 yılında ise Mergid savaşçılarının, Kitanlarla birlikte Türkistan'da Karahitay Hanedanı'nı kurdukları bilinmektedir. Bu durum, Mergidlerin Moğolistan bölgesi dışında daha geniş bir coğrafyada etkili olduklarını ve farklı siyasi oluşumlara katıldıklarını ortaya koymaktadır. Ancak, bu olaydan sonra Mergidlerin tarihine dair veriler giderek azalmış ve topluluğun izleri belirsizleşmiştir. Bu belirsizlik, Mergidlerin başka gruplarla asimile olduklarını ya da siyasi güçlerini kaybederek tarih sahnesinden çekildiklerini

¹ Cengiz Kağan kaynaklarda Moğolca: ᠴᠢᠩᠭᠢᠰ -Çingis Kağan; Çince: Taizu (太祖) (*Yuan Shi*, 1976, I, s. 1); Arapça/Farsça: چينگيز خان (Reşidüddîn, 1911, s. 1) ; چنگيز خان (Vassâf, 1401 hş, I, s. 5) , جنكيزخان (ibn'ül-Esir, 2003, X, s. 401; Kalkaşendî, 1914, IV, s. 305) , جنكيز خان (ibn Haldûn, 2006, V, s. 132) şeklinde geçmektedir.

² Bu isim kaynaklarda Çince: 鐵木真 (*Yuan Shi*, 1976, I, s. 1); Arapça/Farsça: تموجين (Nesevî, 1953, s. 11.) şeklinde geçmektedir.

³ Mergid ismi Türkçe'de "doğan" anlamına gelen "bürgüt" kelimesinin karşılığıdır. Bk. Besli, 2010, 160. Kaynaklarda isimleri muhtelif şekilde geçmektedir. Bk. Moğolca: ᠮᠡᠷᠭᠢᠳ ; Çince: *Yuan Shi*, 1976, I, s. 6; Arapça/Farsça: -Atamelik Cüveynî, 1388 hş, s. 152; Reşidüddîn, 1364 hş, I, ss. 71-74; مرگیت -Reşidüddîn, 1373 hş, I, s. 93). Doğrusu Merkid kullanımıdır.

⁴ Temücin ve Kerait ilişkileri hakkında bk. Dunlop, 1944, s. 276-289; Togan, 1998.

⁵ *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde genellikle Toorul şeklinde geçmektedir. Daha sonra Van/Ong Han انك خان unvanı alacaktır. *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 49; Cüveynî, 1388 hş, s. 135; Reşidüddîn, 1373 hş, I, s. 361; Reşidüddîn, 1911, II, s. 88; Ebul'l-Farac, 1999, II, s. 476.

⁶ Moğolca: ᠵᠠᠮᠤᠬᠠ ; Çince: 扎木合 (*Yuan Shi*, 1976, I, s. 13) ; Arapça-Farsça: جاموقه (Reşidüddîn, 1373 hş, I, s. 121).

⁷ Bu konu hakkında bk. Kayirken, 2020, ss. 35-49.

düşündürmektedir (Atwood, 2004, s. 347).

Mergid etnonimine gelince Moğolca'da "bilge, akıllı" ve "yetenekli, mahir okçu, hedefi vuran" anlamlarını taşıyan Mergen kelimesinden, Moğolca ve Türkçe'de kullanılan çokluk ekleri -t veya -d aracılığıyla türetilmiş ve Mergid formunu almıştır (Çelikbilek, 2022, s. 522). Bununla birlikte Mergidlerin kökeni kaynaklarda farklı şekillerde yer almaktadır. Reşidüddîn'e göre Mergidler, Moğolların bir kolu olarak bilinen ve "اودويوت-Uduyut" kavmi adıyla da anılan savaşçı bir topluluktur. Moğollar arasında bunlar "مرگیت-Mergit" veya "مگريت-Megrit" olarak da adlandırılmıştır. Benzer bir biçimde "بکرین-Bigrin" kavmine "مکرین-Mikrin" denildiği belirtilmektedir. Ancak kayıtlarda geçen "مگريت-Megrit" adıyla bu topluluk arasında doğrudan bir bağlantı olmadığı anlaşılmaktadır.⁸

Bu ayırım, dönemin tarihçilerinin farklı kabileleri isim benzerliği nedeniyle birbirine karıştırmadığını ve her topluluğun özgün bir kimliğe sahip olduğunu düşündürmektedir. Reşidüddîn'in verdiği bilgilere göre Uduyut/Uruyut-Mergidler, dört ana kola ayrılmıştır: مودان/Mudan, توداقلین/Tuda Kalin, مکرین/اوهر-اوهر/Uhez-Uher Mekrin ve جیون/Cüyun. Bu iç yapılanma, Mergidlerin göçebe toplumlar arasında güçlü bir örgütlenme modeline sahip olduklarını ve kabile içi bölünmelerin belirli bir sistematik çerçevesinde gerçekleştirdiklerine benziyor. Esas olarak Reşidüddîn, Mergidler hakkında verdiği bilgilerin sonunda, bu kavmin son derece büyük bir orduya sahip olduğunu ve savaşçı bir kimlikle öne çıktığını vurgularken, Mergidlerin gelişmiş bir askerî organizasyona⁹ ve dönemin diğer göçebe kabileleriyle kıyaslandığında dikkate değer bir savaş gücüne sahip oldukları göstermektedir (Handmîr, 1333, III, s.74; Muhammed Kazvinî, 1390 hş, s. 28; Reşidüddîn, 1373 hş, I, s. 93; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 71). *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde ise Mergidler daha çok Üç Mergidler şeklinde geçmektedir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 38-43; Moses, 1996, s. 79). Bu veriler ışığında Reşidüddîn ile *Moğolların Gizli Tarihçesi* arasındaki kaynak farklılıkları, Mergidlerin kabilesel yapısı ve kökeni konusunda bazı çelişkiler ortaya koymaktadır. Nitekim Reşidüddîn, Mergidleri Moğolların bir kolu olarak tanımlayarak onları Uduyut kavmiyle ilişkilendirmekte ve dört ana kola (Mudan, Tuda Kalin, Uhez-Uher Mekrin ve Cüyun) ayırmaktadır. Buna karşın *Moğolların Gizli Tarihçesi*, Mergidleri daha dar bir grup olan "Üç Mergidler" (Gurban Merged) şeklinde anmakta ve kabile yapılanmasını Reşidüddîn kadar ayrıntılı vermemektedir. Reşidüddîn'in geniş coğrafyayı kapsayan sistematik yaklaşımına karşılık, *Moğolların Gizli Tarihçesi* Mergidler hakkında daha çok Temücin'in yaşam öyküsüne ve onunla doğrudan bağlantılı olaylara odaklanmıştır.

Mergidler, güçlü bir savaşçı topluluk olarak, Moğolların askerî harekâtlarının genişlediği dönemde Temücin ile sık sık karşı karşıya gelmiş ve bu mücadeleler her iki taraf için de derin etkiler bırakmıştır. Temücin'in Mergidlerle olan düşmanlığı aslında babası Yesügei'nin zamanına, yani annesi Ögelün'ün¹⁰ kaçırılması olayına kadar uzanmaktadır. Kaynaklara göre, Bartan'ın oğlu Yesügei, Ambahai'nin esir alınarak Çin'e gönderildiği sırada Onon Nehri kenarında kuş avlamaktaydı. O esnada nehrin kıyısından geçen bir kabile, Olhunuud boyundan Ögelün adında bir kadını Mergidlere gelin olarak götürmekteydi. Gelinin güzelliğinden etkilenen Yesügei, derhal kardeşleri Hehün Taiji ve Daridai'ye haber vererek konvoyu baskın düzenlemiş, bu sırada gelinin kocası İh Çiledü kaçarak canını kurtarmış, Yesügei ise Ögelün'ü eş olarak alıp evine götürmüştür. Bu olay, Moğol toplumunda alışlagelmiş bir uygulama olarak görülse de aslında o dönemde kabileler arasında savaş nedeni olarak kabul ediliyordu. Ayrıca bu durum kabileler arasındaki çatışmaların yalnızca anlık askerî hamlelerden ibaret olmadığını, geçmişteki olayların uzun vadeli etkilere yol açarak nesiller boyunca devam eden husumetlere neden olabildiğini göstermesi açısından devrin Moğol içtimai yapısı hakkında bize fikir vermektedir. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde geçen bu anlatının epik bir dille aktarıldığı görülmektedir. Ancak, tarihsel gerçeklik açısından değerlendirildiğinde, bu olayın ilerleyen dönemde Mergidlerin Borçigin boyuna karşı intikam duygusuyla hareket etmelerine neden olduğu değerlendirmesini yapmak, nerden bakılırsa bakılsın, doğru bir tespit gibi gözükmemektedir. Nitekim Ambagai'nin tutsak edilmesi sonrasında Moğollar ve Taiçudlar, Onon Irmağı kenarındaki Horhonag Vadisi'nde toplanarak Hutula'yı kağan seçmesi ve bu gelişmeyle birlikte Temücin'in bağlı olduğu Borçiginler ile Mergidler arasındaki mücadele yeni bir aşamaya geçmesi bunu göstermektedir. Bu süreçte geçen olaylardan da kabileler arasındaki rekabetin yalnızca bireysel çatışmalarla değil, uzun süreli siyasi ve askerî dönüşümlerle şekillendiğini göstermesi açısından ayrıca dikkate değerdir (*Altan Topçi*, 1974, I, s. 622; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 22-23; Sayers, 1990, ss. 161-162).

Netice itibarıyla Mergidler ile Borçiginler arasındaki düşmanlık, çok daha eskiye, Yesügei ve Ögelün arasındaki olaylara kadar uzanması ve Yesügei'nin, Mergidlere gelin olarak götürülen Ögelün'ü kaçırmaması, her ne kadar dönemin kabile adetleri çerçevesinde olağan bir uygulama olarak görülse de kabileler arasında kalıcı ve derin husumetlerin tohumunu atmasına neden teşkil etmeye yetmiştir. Gel gelelim bu olay da yalnızca bireysel bir eylem olması dışında aynı zamanda Mergidlerin

⁸ Kaynaklarda geçen Mergid, Mergid isimleri arasındaki ilişkiler hakkında şu çalışmaya bakılabilir: Serruys, 1963, ss. 434-445.

⁹ Bu husus hakkında bk. Sverdrup, 2016.

¹⁰ Klasik Moğolcası *ᠣᠡᠭᠡᠯᠦᠨ*-Ögelün şeklindedir. Hö'elün, Ö'elün, Ögelün, Högelün versiyonları da bulunmaktadır. Bk. *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 22 vd; *Moğolların Gizli Tarihi*, 2010, s. 16 vd; *Altan Topçi*, 1974, I, s. 622; Sagang Sechen, 2023, s. 43.

Borçiginler karşısında intikam güdüsüyle hareket etmelerine zemin hazırlayan uzun vadeli bir çatışma silsilesinin başlangıcını teşkil etmiştir. Nitekim Ambagai'nin tutsak edilmesinin ardından yaşanan gelişmeler, özellikle Horhonag Vadisi'nde Hutula'nın kağan seçilmesi ve ardından Temücin döneminde Mergidlerle girilen mücadeleler, boş kalan Moğolistan hakimiyetine dönük bir nitelik kazandığını göstermektedir. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nde daha epik bir dille anlatılan bu olaylar, Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş şafağında, Moğol toplumunun sosyal ve siyasi yapısında bireysel eylemlerin kabileler arası uzun süreli güç mücadelelerine nasıl dönüştüğünü ve bunun da Temücin'in Kağan olma yoluna giden süreci tetiklediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yesügei'nin hayatta olduğu dönemde Mergidlerden intikam adına bir hamleye dair kaynaklarda bir anlatıya rastlanmıyor. Ögelün, artık Yesügei'nin eşi olmuş ve ondan da hamile kalmıştır. Nitekim Devrin kaynaklarının anlattığına göre Yesügei'nin Tatarlara karşı kazandığı savaşın ardından esirlerle birlikte döndüğü sırada, eşi Ögelün'ün Onon Nehri kıyısında doğum yaptığı ve bu çocuğa Temücin adının verildiği belirtilmektedir. Aynı kaynaklara göre bu isim, Yesügei'nin yanında getirdiği esirlerden biri olan Tatarlardan Temücin-üge ile bağlantılı olarak verilmiştir. Bu durum, savaşlar ve esir değişimlerinin dönemin isimlendirme pratikleri üzerindeki etkisini ortaya koymasından önemlidir. Ayrıca, bir savaş esirinin adının bir liderin oğluna verilmesi, o dönemde esirlerin statüsü ve onların toplum içindeki algısı hakkında da fikir vermektedir. *Moğolların Gizli Tarihçesi*'ne göre, Temücin henüz dokuz yaşındayken-muhtemelen 1171-72 yıllarında-Moğol geleneklerine uygun olarak babasının refakatinde eş bulmak üzere yola çıkmıştır. Moğol toplumunda buna benzer hadiseler, kabileler arası evlilikleri yalnızca bireysel bir bağ kurma aracı olması dışında aynı zamanda siyasi ve sosyal ilişkileri güçlendiren bir mekanizma olarak görmekteydi¹¹. Bu nedenle, dokuz yaşına basan her erkek çocuğun farklı bir kabilede kız istemesi sıradan bir uygulamaydı. Aynı şekilde, kendi kabilesinden bir kızla evlenmenin yasak olması, kabileler arası dengeyi koruma çabasıyla da açıklanabilir (*Altan Topçı*, 1974, I, ss. 623-624; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 25-26).

Bununla birlikte Yesügei'nin Olhunuud Kabilesi'nden kız istemesi, basit bir evlilik girişiminden çok daha fazlası olarak değerlendirilmelidir. Geçmişte Ögelün'ü kaçırmış olması nedeniyle bu kabileyle düşmanlık içinde olduğu düşünüldüğünde, bu evlilik girişiminin aynı zamanda siyasi bir uzlaşma çabası olduğunun tespitini yapmak mümkün gözükmemektedir. Yesügei, geçmişte yarattığı düşmanlığı, diplomatik bir evlilik yoluyla sona erdirmek istemiş olabilir. Ancak, tarihsel süreç gösteriyor ki Moğol kabileleri arasındaki düşmanlıklar yalnızca evlilik yoluyla ortadan kalkmamış, aksine bazı durumlarda daha da derinleşmiştir. Nitekim Yesügei'nin Olhunuud nezdinde Mergidlerin intikam alma riskine karşı oluşturmak istediği planı beklediği gibi ilerlememiştir. Yolda Naymanlar'dan Dai-Setsen ile karşılaşan Yesügei, ona yolculuğunun amacını anlatmıştır. Kaynaklara göre Dai-Setsen, Temücin'den etkilenmiş ve rüyasında Aksungur kuşunun güneş ve ayı elinde tutarak kendisine doğru geldiğini gördüğünü söyleyerek, kendi kızı Börte'yi Temücin'e uygun bir eş olarak teklif etmiştir. Moğol toplumunda rüyaların kehanet niteliği taşıdığı düşünüldüğünden, Dai-Setsen'in bu olayı Temücin'in gelecekte büyük bir lider olacağına dair bir işaret olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Kaynaklardaki bu tür rüya anlatıları, yalnızca tarihi olayları değil, aynı zamanda Moğol toplumunun inanç sistemlerini ve liderlik anlayışını da etkilediğini hesaba kattığımızda Yesügei buna şartsız bu teklife sıcak bakmış gibi gözükmemektedir. Çünkü Börte'nin Temücin'den bir yaş büyük olmasına rağmen Yesügei bunu sorun etmeyişi ve Moğol geleneklerine uygun olarak oğlunu nişanlısının ailesinin yanında bırakarak kabilesine dönmek üzere yola çıkması bunu kanıtlar niteliktedir. Bu karar, Moğol toplumunda evlilik yaşına dair katı kurallar olmadığını ve evliliklerin daha çok siyasi ve güvenlik kaygıların birer neticesi olduğunu göstermesi açısından ayrıca dikkate değerdir (*Altan Topçı*, 1974, I, ss. 623-624; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 25-26; Sagan Setsen, 2023, s. 44; *Yuan Shi*, 1976, I, s. 3).

Yesügei'nin dönüş yolculuğu ise beklenmedik bir şekilde sona ermiştir. Tsegtser'de toy yapan Tatarlardan bir grupta karşılaşan Yesügei, bu kişilerin daveti üzerine yemek yemiş ve yemeğine gizlice zehir katılmıştır. Zehir yavaş etkisini gösterirken Yesügei üç gün boyunca hayatta kalmayı başarmış, ancak sonunda ölmeden önce Mönlig adında bir dostuna, dul kalacak eşine ve yetim kalacak çocuklarına göz kulak olmasını vasiyet etmiştir. Bu hadise de bir liderin ölümünden önce çocuklarının korunmasını bir dosta emanet etmesi, Moğol toplumunda sadakatin ve dostluk bağlarının ne kadar önemli olduğunu açıklamaktadır. Ancak Yesügei'nin ölümü, Temücin'in ailesi için büyük bir felaket ile neticelenmiştir. Nitekim onun ölümü, sadece ailesi için değil, aynı zamanda Moğol kabileleri arasındaki gücü dengesi açısından da önemli bir kırılma noktalarından biri olmuştur. O dönemde de Moğol toplumunda liderin ölümü, sadece kişisel bir kayıp olarak akdedilmesinin ötesinde kabile içinde bir belirsizlik ve zayıflık kaynağı olarak görülüyordu. Yesügei'nin akraba kabilelerden olan Taiçudlar, kocasının ölümünü fırsat bilip Ögelün ile çocuklarını kabilede uzaklaştırmak istemişlerdir. İlk olarak Ambagai'nin ölümünden sonra eşleri tarafından yapılan bir cenaze yemeğinde bunları çağırarak kalmayarak, Ögelün buna sitemde bulununca da haklı olmasına rağmen tepki ile karşılanınca Taiçudlar, Ögelün ile çocuklarını geride bırakıp onları terk etmişlerdir (*Altan Topçı*,

¹¹ Moğolların içtimai hayatı hakkında şu çalışmalara bk. Vladimirtsov, 1995; Sechin-Hyer, 1979.

1974, I, ss. 623-624; Benâketî, 1348hş, s. 362; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 29-33; Sagan Setsen, 2023, ss. 45-48; *Yuan Shi*, I, 1976, s. 3;).

Kaynaklara da açık bir şekilde aksedildiği üzere Ögelün ve çocuklarının Taiçudlar tarafından terk edilmiş olması Temücin'in hayatında asıl kırılma noktasını teşkil etmiştir. Fakat kabilesi tarafından geride bırakılan ve altı çocukla yalnız kalan Ögelün tek başına çocuklarını büyütme çabışmış ve kendini etrafta bulunan av hayvanları ile hayatlarını devam ettirmiştir. Bu avlardan birinde *Moğolların Gizli Tarihçesi'*ne göre ağa takılan bir balığı (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 33) *Altan Topçî'*ye göre ise tarla kuşunu (*Altan Topçî*, 1974, I, s. 625) Temücin'in üvey kardeşleri Bekter ve Belgüdei tek başına sahiplenirken, Temücin ve Hasar'a bu avdan pay vermemişlerdir. Bu sebeple Temücin ve Hasar; Bekter'i yalnız buldukları bir sırada arkadan yaklaşıp öldürmüşlerdir. Bu Temücin'in ilk öldürme hadisesi olmuştur (*Altan Topçî*, 1974, I, ss. 625-626; Benâketî, 1348hş, s. 362; Hândmîr, 1333hş, III, s. 16; Ligeti, 1958, s. 234; May, 2007, ss. 6-7; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 33-35; Vladimirtsov, 1995, s. 137).

Taiçudlar, Temücin ve kardeşlerinin büyüyerek ileride kendi iktidarlarını tehdit edebilecek bir güç odağı haline gelebileceklerini öngörmüş olmalıdır; bu kaygıyla yanlarına belli bir miktar asker alarak onların peşine düşmüşlerdir. Dönemin iktidar yapısında müstakbel rakiplerin henüz güç kazanmadan etkisizleştirilmesi, yaygın bir siyasi refleksi yansıtmaktadır. Bununla birlikte Ögelün, yaklaşan tehlikeyi haber aldığıında çocuklarını yanına alarak bir çalılığa saklanmış; ancak Tayçudlar, Temücin'in teslim edilmesini talep etmiştir. Mevcut koşullarda annenin sergilediği bu koruyucu davranış, ailenin hayatta kalma planının bir parçası olarak şekillenmiştir. Temücin, öncelikle ormana kaçarak kurtulmayı planlamışsa da kısa süre içerisinde Tayçudlar tarafından yakalanarak tutsak edilmiştir. Esaret altında geçirdiği süre boyunca, kendisini gözetlemekle görevlendirilen kişiyi öldürerek kaçmayı başarmıştır. Bu kaçış da Temücin'in karakterinde erken dönemlerden itibaren gözlemlenen irade ve kararlılığın somut bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Kaçışın ardından Sorhon-şar adlı bir kişi, Temücin'i muhafaza ederek Tayçudlara yeniden yakalanmasını engellemiş; kişisel sadakat ve bireysel risk alma gibi unsurlar, burada belirleyici rol oynamıştır. Son olarak, ona ailesine dönebilmesi için bir at ve az miktarda azık temin etmiştir; bu küçük fakat mühim yardım, Temücin'in hayatta kalma mücadelesinde önemli bir yere sahiptir (*Altan Topçî*, 1974, I, ss. 626-628; Benâketî, 1348hş, s. 362; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 35-38; Reşidüddîn, 1373hş, I, s. 325). Ailesine kavuşan Temücin ise Burhan Haldun'un güneyindeki Sengür Çayı'nın (Mavi Irmak) kenarında yaşayarak sıçan ve sincap avlayarak hayatlarını devam ettirmeye çalışmıştır (*Altan Topçî*, 1974, I, ss. 626-628; Benâketî, 1348hş, s. 362; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 38).

Büyüyen ve artık evlilik çağına gelen Temücin, geleneksel siyasi ittifakların pekiştirilmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilen evlilik yoluyla güç ilişkilerini sağlamlaştırmak amacıyla, Börte'yi almak üzere kardeşi Belgüdei ile birlikte yola çıkmıştır. Fakat Yesüge'nin ölümü ile birlikte Temücin'in içine düştüğü zayıflık Dai-Setsen'in eskisi kadar bu evliliğe razı gelmemesine neden olabilirdi. Ancak gelişmeler bu yönde ilerlemediğinden korkulan olmamış ve Temücin'i gören Dai-Setsen, onun bu ziyaretinden memnuniyet duymuş ve nişanlısını almasına izin vermişti. Nişanlısını alarak geri dönen Temücin, kısa süre sonra ailesiyle birlikte bulunduğu yurtların Mergidlerin saldırısına uğramasıyla yeni bir krizle karşı karşıya kalmıştır; çünkü bu olay, uzun süre Öelün'ün intikam almak için uygun zamanı oluşturmuştur. Böylece telaşa dışarı çıkan Temücin ve kardeşleri, her biri bir at alarak kaçmayı başarmış; ancak atı kalmayan Börte Mergidlerin eline geçmiştir; bu esaret, daha sonra Temücin'in siyasi yükselişinde belirleyici olacak önemli bir kırılma noktasını oluşturacaktır. Mergidlerin Temücin'i bulmak amacıyla Burhan Haldun bölgesinde başlatılan arama faaliyetleri ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır; zira bölgenin engebeli coğrafyası, yoğun bitki örtüsü ve bataklık alanları, arama yapanların hareket kabiliyetini ciddi şekilde kısıtlamıştır. Saldırıcıyı gerçekleştirenler ise Uduid Mergidlerden Togtoga, Uvas Mergidlerden Dair-usun ve Haad Mergidlerden Haatai Darmala adlarını taşıyan Üç Mergid kabilesi mensuplarıydı. Bu kişiler, geçmişte Çiledü'den Oelün'nün kaçırılmasına karşılık, nesiller arası kin ve hesaplaşmanın bir sonucu olarak bu baskını gerçekleştirmişlerdir. Nitekim Moğol toplumunda aile onurunun ve intikamın ne denli merkezi bir rol oynadığı rolü belgelendirilmesine *Moğolların Gizli Tarihçesi'nin* kaydına göre Mergidler, "Oelün'ün alınmasının öcünü almak için geldik ve kadınlarınızı kaçırdık. Atalarımızın intikamını aldık" diyerek geri dönmüşlerdir. Neticede kaçırılan kadınlar arasında Börte de bulunmaktaydı ve daha sonra Çiledü'nün kardeşi Çileger Böke'ye verilmiştir. Aslında bu tür zorla evlilik ve el koymalar, dönemin güç dengelerinde kadınların nasıl siyasi koz olarak kullanıldığını göstermektedir. Neticede Temücin, Mergidlerin geri dönüp dönmediklerini veya dağlık bölgelerde saklanıp saklanmadıklarını öğrenmek amacıyla, güvendiği adamları Belgüdei, Boorçu ve Celme'yi keşif için görevlendirmiş olması Mergidlerin hadiseye sadece kız kaçırma olarak değil Yesügei'ye duyulan intikamın neticesi olarak Temücin'i de ortadan kaldırmaya yönelik bir aile katliamını da göze aldıklarını göstermektedir. *Moğolların Gizli Tarihçesi'nin* bildirdiğine göre, ardından Temücin Burhan Haldun'dan inerek yasını ifade etmek için bağrını dövmüştür. Sonuçta, Oelün'ün Yesügei tarafından kaçırılmasının öcünü almak isteyen Mergidler, amaçlarına ulaşarak geri dönmüşlerdir (*Altan Topçî*, 1974, I, s. 629; Hayton, 2015, s. 78; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 38-43; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 72). *Moğolların Gizli Tarihçesi'nde* geçmeyen ve Altan Topçî

tarafından nakledilen bir rivayete göre ise Börte, daha sonra Mergidlerden Çileger böh'e verilmiştir (*Altan Topçi, 1974, I, s. 629*).

Börte'nin kaçırılması, bozkır aristokrasisinin karşılıklı intikam ve hesaplaşmalarla şekillenen siyasi kültürünün emsal bir tezahürü olarak tarihteki yerini alacaktı. Ancak Temücin'in babası Yesügei'nin geçmişte kız kaçırma hadisesinde sergilediği gibi, Temücin'in de Mergidler karşısında edilgen bir şekilde beklemeye niyeti yoktu. Nitekim Temücin, derhal Börte'yi kurtarmak adına Moğolistan'ın o dönemdeki en güçlü siyasi aktörlerinden biri olan Keraidlerden yardım talep etmek üzere yola koyulmuştur. Yanına Hasar ve Belgüdei'yi alarak Tuul Irmağı'nın Har Ormanı yönünde ilerleyerek, babasının anda kardeşi konumundaki Keraid hükümdarı Wang Han Tuğrul'un yurt tuttuğu bölgeye ulaşmıştır. Burada Tuğrul'un huzuruna çıkan Temücin, içinde bulunduğu zor durumu ayrıntılarıyla aktararak, üç Mergid boyunun ani bir baskın düzenlediğini ve bu baskında eşinin kaçırıldığını ifade etmiştir. Wang Han Tuğrul de bu yardım talebine olumlu yanıt vermiş ve Temücin'e, geçmişte ona sunulan samur kürkünü kendisi için babasına denk bir saygı ifadesi teşkil ettiğini hatırlatmıştır; böylece hem eski dostluk bağlarını hem de karşılıklı sadakat ilkesini vurgulamıştır. Ardından Tuğrul, sorunun çözümüne yönelik askerî bir plan önermiştir: Buna göre kendisi iki tümen (20.000)¹² askerle sağ kanattan harekete geçecek, Temücin'in müttefiki Camuha ise yine iki tümen askerle sol kanattan saldırıya katılacaktı. Tuğrul'un bu planı, dönemin bozkır savaş taktiklerinde sıkça başvurulan çift yönlü kuşatma stratejisinin klasik bir uygulamasıdır. Ayrıca, Tuğrul, Temücin ve Camuha arasında eşgüdüm sağlamak amacıyla buluşma yerinin önceden belirlenmesini istemiştir. Görüşmenin ardından Temücin, Hasar ve Belgüdei ile birlikte Tuğrul Han'dan ayrılarak yurduna dönmüş, sonrasında ise Hasar ve Belgüdei'yi Camuha'ya göndererek hem Tuğrul Han'ın planını hem de askerî talimatları kendisine iletmelerini istemiştir. Anlaşıldığı üzere gönderilen mesajda, Temücin'in babası Yesügei ile Camuha'nın bir zamanlar uyum içinde yaşamış olmaları hatırlatılarak, aralarındaki eski dostluk bağına atıf yapılmış ve Temücin'in sağ koldan iki tümen askerle hareket edeceği bilgisi verilmiştir. Camuha'dan ise aynı şekilde iki tümen askerle sol koldan harekete geçmesi istenmiştir. Bu mesajı alan Camuha, plan doğrultusunda derhal harekete geçerek buluşma noktasına doğru yola çıkmıştır (*Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, ss. 49-51*).

Hem Tuğrul hem de Camuha'nun sadece anda bağı ile eski dostları Yesügei'nin yurtsuz ve kabilesiz kalmış olan bir adama şartsız destek vermiş olması ilk başta garipsenebilirdi. Çünkü Temücin'e sonsuz destek verdikleri anlaşılmaktadır. Lakin hadiseye sadece bir kız kaçırma olayı bakmadan, Moğolistan'ın en güçlü kabilelerinden Keraidlerin diğer Moğol boyları üzerinde kurdukları üstünlük Tuğrul'un Mergidler gibi sorun teşkil eden bir boyu hizaya getirmek adına yakaladığı fırsatı verdiğini de hesaba katmamız gerekir. Neticede kısa süre sonra hazırlanan plan, büyük bir organizasyonel titizlik ve askerî disiplinle uygulamaya konulmuştur. İlk aşamada Tuğrul, Burhan Haldun bölgesinde konuşlanmış olan Temücin'e bir haberci göndererek, Onon Irmağı'nın kaynağında yer alan ve Botohan-Boorci olarak bilinen stratejik buluşma noktasında bir araya gelmeleri talimatını iletmiştir. Haberci vasıtasıyla Temücin'e, kendisinin bir tümen (yaklaşık 10.000 kişi) askerle yola çıkacağı, Temücin'in ise halkından bir tümen askerle katılım sağlayarak toplam iki tümen (20.000 kişilik) bir kuvvetle Botohan-Boorci'de buluşacakları bildirilmiştir. Mesajı alan Temücin, bu gelişmeleri ve Camuha'nın önerilerini Hasar ve Belgüdei aracılığıyla Tuğrul Han'a iletmiştir. Camuha'nın askerî ve diplomatik önerilerini dikkatle değerlendiren Tuğrul Han, ittifakın bütünlüğünü sağlamak amacıyla derhal iki tümen asker toplanması ve Burhan Haldun'dan hareketle Herlen Nehri'nin Bürgi kıyısına doğru ilerlenmesi talimatı vermiştir. Böylece bu hızlı seferberlik kararı, Keraidler'in etkin komuta yapısını ve hızlı hareket etme kapasitesini göstermektedir. Bu gelişmeleri öğrenen Temücin ise halkını toparlayarak önce Bürgi bölgesinden ayrılmış ve Burhan Haldun'un yukarı kısımlarındaki Tünheleg bölgesine göç etmiştir; ardından ise Tana Çayı'na ulaşarak burada geçici bir konaklama gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Tuğrul, önceki taahhüdüne uygun biçimde bir tümen askerle harekete geçmiş; kardeşi Caha Gambu da kendi komutasındaki bir tümenle bu kuvvete katılmıştır. İttifak kuvvetlerinin sayısal ve operasyonel entegrasyonu, bozkır aristokrasisinin esnek fakat işlevsel askerî ittifak yapısının karakteristik bir örneğini sunmaktadır (*Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, ss. 53-54; Muhammed Kazvinî, 1390 hş, s. 28; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 72*).

Temücin, Himurga Çayı'nın Ail Hargan olarak bilinen mevkisinde geçici bir konuşlanma gerçekleştirdikten sonra kuvvetlerini toparlayarak Tuğrul ve Caha Gambu'nun ordularına katılmıştır. Bu birleşik kuvvetler, nihayet Onon Nehri'nin kaynağında bulunan Botohan-Boorci'ye ulaşarak Mergidlere karşı fiili saldırıyı başlatmıştır. Bununla birlikte Botohan-Boorci'deki buluşma, yalnızca askerî hazırlıkların tamamlanması için değil, aynı zamanda liderler arasındaki iş birliğini pekiştirmek ve ittifakın iç uyumunu yeniden tesis etmek açısından da kritik bir diplomatik temas işlevi görmüştür. Fakat burada Camuha, müttefiklerini üç gündür beklemekteydi ve bu gecikme karşısında, bir Moğol atasözünü hatırlatarak belirlenen buluşma zamanına riayet edilmemesinin sonuçlarına dair cezai müeyyidelerin uygulanmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Tuğrul ise diplomatik dengeyi koruma yönünde bir tutum sergileyerek, cezanın tayini konusunda takdiri

¹² Tümen: Moğol askerî sisteminde her 10.000 askerlik gruplara verilen adlandırmadır. Bk. Uyar, 2009, ss. 33-47.

Camuha'ya bırakmayı önermiş; böylece muhtemel bir çatışmayı önleyerek ittifak bütünlüğünü muhafaza etme yönünde bir arabuluculuk üstlenmiştir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 54-55; Muhammed Kazvinî, 1390 hş, s. 28; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 72).

Anlaşıldığı üzere harekâtın başarıyla icrası için herhangi bir hataya mahal verilmemesi amacıyla tüm hazırlıklar önceden sistematik bir planlama sürecinden geçirilmiş, lojistik ve operasyonel ihtiyaçlar büyük bir titizlikle organize edilmiştir. Bu dikkatli hazırlık süreci, Mergidlere nihai bir darbenin vurulmak istendiğini göstermektedir. Neticede, tahminen 1184 yılında, Botohan-Boorcı'de toplanan ittifak kuvvetleri harekete geçerek Hilgo Nehri'ne ulaşmış ve nehri geçebilmek sallar inşa edilmiştir. Aslında bu durum, Moğol savaşçı kültürünün doğa koşullarına adaptasyon yeteneğinin somut bir örneğini teşkil eder. Sefer kuvvetleri daha sonra Buur-Heer bölgesine intikal etmiş ve burada Mergid lideri Togtoga Behi'nin yerleşim alanına ani bir baskın gerçekleştirmişlerdir. Bu saldırı esnasında kutsal mekânların tahrip edilmesi ve kadınlar ile çocukların esir alınması, askerî operasyonların ötesinde psikolojik ve kültürel yıkımın da hedeflendiğini göstermektedir; zira bozkır toplumlarında kutsal alanlar, sadece ibadet değil, aynı zamanda toplumsal kimlik ve otoritenin sembolleri olarak işlev görmektedir. Ancak Hilgo Nehri çevresinde yaşayan avcı toplulukların haber iletimindeki hızlı refleksi sayesinde saldırı bilgisi kısa sürede Togtoga Behi'ye ulaşmıştır. Bu erken uyarı, Mergid liderlerine zaman kazandırarak Uvas Mergid lideri Dair-Üsün ile birleşmelerini ve Bargucin yöresine doğru çekilmelerini mümkün kılmıştır. Bu geri çekilme manevrası, Mergidlerin çabucak toplanabildiklerini göstermesine rağmen, stratejik üstünlüğün Temücin'in elinde kalmasını engelleyememiştir. Mergidlerin geri çekilmesi esnasında Temücin'in kuvvetleri, takip ve taciz taktiklerini devreye sokarak geride kalan mal ve mülkleri sistematik biçimde yağmalamışlardır. Bu yağma faaliyeti hem düşmanın ekonomik kapasitesini zayıflatmak hem de kendi birliklerinin moralini ve ganimet paylaşımı yoluyla sadakatini pekiştirmektir. Bu takip sürecinde Temücin, kaçan grup arasında eşi Börte'yi aramak amacıyla seslenmiş; sonunda Börte, Temücin'in çağrısına cevap vererek bulunduğu yeri bildirmiştir. Bu dramatik kavuşma, Moğol tarih yazımında liderin kararlılığı ve aile bağlarının önemi bakımından sembolik bir an olarak vurgulanmıştır. Nitekim *Moğolların Gizli Tarihçesi*'nin anlatımına göre, Börte, Temücin'in yanına Hoogçin Nine ile birlikte ulaşmış; Temücin ise onu hemen tanıyarak kucaklamıştır. Eşine kavuşmasının ardından Temücin, askerî operasyonun amacına ulaştığını değerlendirerek saldırının durdurulması ve birliklerin o gece için konaklaması talimatını vermiştir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 55-56; *Mengwu'er Shiji*, II, s. 7a; Moses, 1996, s. 95).

Bu olayların ardından Temücin, Tuğrul ve Camuha arasındaki askerî ve siyasi iş birliğinin belirli bir süre için daha da pekiştiği anlaşılmaktadır. Söz konusu güçlenme, erken dönem Moğol aristokrasisinde ittifakların hem karşılıklı çıkarlara dayalı hem de kişisel ilişkilerle örülüp doğasını gözler önüne serer. Nitekim Horhunag Vadisi'ne ulaşıldığında Temücin ve Camuha'nın, geçmiş dostluklarını anımsayarak ilişkilerini yeniden sağlamlaştırma yönündeki girişimleri bu güçlenmenin dolaylı bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aralarındaki ilk dostluk yemini, Temücin henüz 11 yaşındayken gerçekleştirilmiş, bu yemin sırasında birbirlerine sembolik armağanlar takdim ederek bağlarını resmileştirmişlerdi. Bu tür armağan değiş tokuşları, bozkır diplomatik kültüründe dostluğun ile birlikte karşılıklı yükümlülüklerin ve sadakat beklentilerinin somut ifadesi olarak işlev görmektedir. Ancak zaman ilerledikçe Camuha'nın söylem ve tutumlarında belirli değişimlerin ortaya çıkması, Temücin'in dikkatinden kaçmamış olmalıdır. Camuha'nın "*Dağa yaşayıp konalım; yılıkcılara ev olsun. Irmağa yaşayıp konalım; koyunculara yiyecek olsun*" şeklindeki önerisi yüzeysel olarak bir yerleşim planlaması gibi görünse de aslında daha derin siyasi niyetlerin sinyalini vermektedir. Bozkır diplomasisinde kullanılan bu tür dolaylı ifadeler, çoğu zaman muhabata dolaylı mesajlar iletme ve güç dengelerini yeniden şekillendirme amacı taşıdığı anlaşılmaktadır. Temücin'in bu öneriyi başlangıçta doğrudan reddetmemesi ise büyük olasılıkla liderlik temkininin ve muhtemel ihtilafları büyütme gayretinin bir yansımasıdır. Buna karşın Öelün Ana ve Börte ile yapılan istişareler neticesinde, Camuha'nın bu ifadelerle aslında ittifaktan kademeli olarak çekilme niyeti taşıdığı değerlendirilmiştir. Bu istişare süreci, Moğol yönetiminde ailevi danışma mekanizmalarının liderlik kararlarında önemli bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından kayda değerdir. Nihayetinde Temücin, olası bir ayrışmanın doğurabileceği stratejik riskleri dikkate alarak, Camuha ile ittifak ilişkisini sonlandırma kararı almıştır. (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 59).

Her ne kadar Temücin, Tuğrul ve Camuha ile dostluk ve ittifak ilişkilerini geliştirmiş olsa da hanedanın iç dengelerini sarsan esas sorun, Börte Ucin'in hamileliği ve sonrasında doğan Çüçü'nin meşruiyeti meselesi olmuştur. Nitekim bu mesele, yalnızca aile içi bir problem olmanın ötesinde, Moğol tahtının intikalinde uzun vadeli güç mücadelelerine zemin hazırlayacak bir kriz dinamiğine dönüşmüştür. Kaynaklarda da bu hassas konunun yansımalarını açık biçimde tespit etmek mümkündür; zira hanedanın devamlılığı açısından veliahtlık meselesi erken dönem bozkır siyaseti içinde daima kritik bir mesele teşkil etmiştir. Börte Ucin'in doğurduğu Çüçü'nin kökeni, Mergidler tarafından kaçırıldığı dönemde yaşanan belirsizlikler sebebiyle, sürekli tartışmalara konu olmuştur.¹³ Bu durum, özellikle Temücin'in diğer oğulları arasında çeşitli rekabet ve güvensizliklerin ortaya

¹³ Bu hadise hakkında geniş bir değerlendirme için bk. Kalan, 2012, s. 119-130.

çıkmasına neden olmuştur. Temücin'in, devletin ilerideki yönetimini oğulları arasında nasıl paylaşılacağı ve kime veliahtlık vereceği sorusu, yalnızca ailesel değil, aynı zamanda devletin kurumsal devamlılığı açısından da büyük önem arz eden bir mesele haline almıştır. Bu bağlamda, Temücin'in düzenlediği bir kurultayda, oğullarını dinlemek ve veliahtlık sürecini şekillendirmek amacıyla yaptığı istişare toplantısı, bu tartışmaların su yüzüne çıktığı önemli bir hadise olmuştur. Toplantıda Temücin, konuşma sırasını Çüçi'ye vermek istemiştir. Ancak bu noktada oğullarından Çagadai (Çağatay) devreye girerek, Çüçi'nin meşruiyetine dair sert bir itirazda bulunmuştur. Çagadai'nin bu çıkışı, sadece bireysel bir rahatsızlığın ötesinde Moğol hanedan sisteminde soyun safiyetine atfedilen merkezi önemin bir yansımasıdır. Börte'nin Mergidler tarafından kaçırıldığı dönemde yaşananlar nedeniyle Çüçi'nin doğumu, Çagadai'nin nazarında sürekli bir şüphe kaynağı olmuştur ve bunu toplantı sırasında açıkça dile getirilmesinde bir mahsur görülmemiştir. Görüldüğü üzere, Çagadai bu eleştiriyi yöneltirken aynı zamanda kendisini diğer kardeşlerine kıyasla öncelikli bir taht adayı olarak konumlandırmıyor olabilir, fakat bu tür iddialar, bozkır hanedan yapısında sıklıkla gözlemlenen ve kardeşler arası dengeyi tehdit eden hiyerarşik çekişmelerin tipik bir tezahürüdür. Çagadai'nin bu çıkışına karşılık, Çüçi de sert bir karşı duruş sergilemiş ve kendisini dışlamaya yönelik bu tavrı asla kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Çüçi, sembolik bir meydan okuma biçiminde, ok atışında Çagadai'yi yenemediği takdirde veliahtlık iddiasından vazgeçeceğini, yenilirse bu konuda bir daha hak talep etmeyeceğini beyan etmiştir. Bu meydan okuma, bozkır toplumlarında fiziksel yeterlilik ve kişisel kabiliyetin siyasi meşruiyetle ne denli iç içe geçtiğinin anlamlı bir göstere de iki kardeş arasındaki sözlü gerginlik hızla tırmanarak fiziksel bir sürtüşmeye dönüşmüş ve taraflar birbirlerinin yakalarına sarılmışlardır. Ancak Boorçu ve Muqali'nin araya girmesiyle taraflar güçlkle sakinleştirilmiştir. Boorçu, Çüçi'yi; Muqali ise Çagadai'yi geri çekmiştir. Bu esnada Temücin'in sessizliğini koruması ise dikkat çekicidir; liderin doğrudan müdahalede bulunmayarak, oğulları arasındaki güç dengelerinin doğal seyrini gözlemlemeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ancak onun yanında bulunan Höhöçös, duruma açıklık getirme gayretiyle devreye girerek Çagadai'ye hitap etmiş, Temücin'in ona duyduğu güveni hatırlatmak suretiyle ortamı yumuşatmaya çalışmıştır (Handmîr, 1333, III, s.74; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 222; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 72).

Bu vesile ile Börte'nin Mergidler tarafından kaçırılması olayı, yalnızca Temücin'in kişisel hayatına dokunan dramatik bir hadise olmanın ötesinde, dönemin kabileler arası ilişkilerinde kalıcı izler bırakan bir kırılma noktası olarak değerlendirilmelidir. Bu olay hem bireysel düzeyde Temücin'in duygusal ve siyasi tepkilerini şekillendirmiş hem de Mergid kabilesi ile Moğol kabile konfederasyonları arasındaki uzun süreli düşmanlığın fitilini ateşlemiştir. Nitekim bu hadise gerek Moğol sözlü anlatılarında gerekse tarih yazımında, Temücin'in Mergidlere yönelik beslediği derin öfkenin ve kararlılığın sembolik başlangıcı olarak yer edinmiştir. Reşidüddîn'in rivayetlerine göre Temücin, bu tür zorlu karşılaşmalar aracılığıyla yalnızca kişisel deneyim kazanmakla kalmamış, aynı zamanda kabileler arası diplomatik manevra yeteneğini ve askerî strateji becerilerini de geliştirmiştir (Reşidüddîn, 1364 hş, I, ss. 71-72). Bununla bu süreç, Temücin'in yükselişine dair siyasi bir sınav olarak da okunabilir. Tuğrul'un kadını koruma altına alarak Temücin'e geri göndermesi, her ne kadar insani bir hamle gibi görünse de gerçekte Temücin'in siyasi meşruiyetini artıran bir gelişme olmuş ve onun Cengiz unvanına giden yolculuğunu hızlandırmıştır. Bu bağlamda, Mergidlere düzenlenen seferlerin yalnızca intikam saikiyle değil, aynı zamanda Temücin'in diğer Moğol boyları ile siyasi bütünleşme sürecinin bir parçası olarak gerçekleştirilmiş olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Buna ilave olarak Mergidlerin büyük ölçüde imha edilmesine rağmen, Temücin'in annesi Öelün'ün bu düşman kableden alınan bazı çocuklara koruyuculuk yapması, Moğol toplumsal yapısındaki pragmatik yaklaşımı ve stratejik uzun vadeli vizyonu yansıtmaktadır. Öelün'ün himayesine aldığı çocuklar olan Hüç, Höhöçü, Şigihutug ve Borohul hem mağlubiyetin yetim bıraktığı bireyler olarak hem de gelecekte Moğol yönetici sınıfının önemli üyeleri olabilecek potansiyele sahip bireyler olarak görülmüşlerdir. Öelün Ana'nın bu çocuklara dair kullandığı "*Bunları, gündüz görebilecek göz, gece işitebilecek kulak yapayım*" ifadesi, onun sadece bir anne ya da bakıcı değil, aynı zamanda devletin geleceğine katkı sağlayacak bireylerin yetiştiricisi rolünü üstlendiğini göstermektedir. Bu cümle, klasik anlamda bir Moğol eğitici-ana figürünün, bireyleri hem fiziksel hem de zihinsel olarak donanımlı hale getirme misyonunu özetlemektedir. Aynı suretle Öelün'ün bu yaklaşımı, Moğol toplumundaki elit bireylerin yalnızca kan bağıyla değil, siyasi vizyon ve eğitimle de şekillendirildiğini ortaya koymaktadır (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 77).

Temücin'in Mergidler Üzerinde Mutlak Hakimiyet Kurması

Her ne kadar Temücin, Tuğrul ve müttefiki Camuha'nın desteğiyle Mergidler üzerine düzenlediği sefer sonucunda onlara ciddi bir darbe vurmuş olsa da bu süreçte Mergidlerin tamamen bertaraf edildiği söylenemez. Nitekim kabileler arası siyasal denge, sadece askerî başarıya değil, aynı zamanda sürekli değişen ittifak ilişkilerine dayalıydı. Mergidlerin bu süreçte tamamen etkisiz hâle getirilememesi, onların ilerleyen yıllarda siyasi konjonktürde yeniden etkinleşebilmelerinin önünü açmıştır. Bu bağlamda, Mergidlerin Temücin'e karşı yeni ittifak arayışlarına yönelmesi yeniden güç kazanma stratejisi olarak okunmalıdır. Bu yeniden yapılanma girişimi, Temücin ile Camuha arasındaki siyasi rekabetin belirginleştiği döneme denk

gelmektedir. 1201 yılında Hatagin ve Salcuud boylarının birleşmesiyle başlayan süreç, yalnızca iki kabile arasındaki birleşme değil, bölgesel güçlerin Temücin karşıtı bir cephe oluşturması anlamına geldiğini göz önünde tutmak gerekir. Hataginlerin, Bhu Çorogi; Salcuudların ise Çirhitei Bahadır liderliğinde Temücin'e karşı saf tutmaları ise bu dönemde kabile siyasetinin ne derece parçalı ve kırılğan olduğunu, kim güçlü ise kabilelerin onun safında çabucak toplanabildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Dörvön Tatarları, Alçı Tatarları, Tüg Maha, Hongirad, Nayman ve Mergid gibi çok sayıda boyun bu muhalefet cephesinde birleşmesi, Temücin'in karşısında yalnızca bireysel bir lider figürü değil, onun gözle görülen yükselişi karşısında geniş kapsamlı bir ittifak yapısının oluştuğunu göstermektedir. Temücin'e karşı oluşturulan muhalift ittifakı, liderlik noktasında Camuha'yı ön plana çıkararak onu "Gür Han" (Herkesin Hanı) unvanı ile yüceltmıştır. Aslında bu unvan, yalnızca sembolik bir saygı ifadesi değil, aynı zamanda Camuha'nın hanlık iddiasını meşrulaştıran bir siyasal araç oluşturduğunu göz önünde tutmak gerekir. Bu noktada Camuha'nın Temücin ve Tuğrul'a karşı sefer hazırlıklarına başlaması, onun bir kabile lideri olmasının dışında alternatif bir han adayı olarak siyasal bir meydan okumada bulunduğunu göstermektedir. Temücin, bu gelişmeleri öğrenince vakit kaybetmeden Tuğrul ile birlikte hareket etmiş, karşı ittifaka yönelik adımlar atmıştır. Her iki liderin keşif kolları göndermesi, ki Temücin adına Altan, Huçar ve Daridai; Wang Han adına ise Sengüm, Caha Gambu ve Bilge bulunmaktaydı, bu dönemdeki savaş yeteneklerin yalnızca doğrudan çatışmaya değil, bilgi toplamaya ve düşman hareketlerini önceden kestirmeye dayalı olduğunu da göstermektedir. Keşif birliklerinin düşman üzerine elde ettikleri bilgiler, tarafların Hüiten bölgesinde karşı karşıya gelmesine ve burada şiddetli çatışmalar yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu çatışmalarda, Nayman lideri Buirug Han ve Oirad önderlerinden Huduga Beh'in uyguladığı taktiksel yöntemler, özellikle düşman üzerinde psikolojik baskı oluşturmak adına önemli olmuştur. Bunun dışında "Yağmur ve fırtına yaratma" gibi doğaüstü taktiklerin kullanımı, Moğol savaş geleneğinde manevî güç unsurlarının askerî hamlelerin iç içe geçtiğini göstermektedir. Ancak bu tür girişimlerin nihayetinde "Tanrının öfkesine uğramak" şeklinde yorumlanarak geri çekilmeyle sonuçlanması ise inanç sisteminin savaş psikolojisinde nasıl belirleyici olduğunu da ortaya koyar. Savaş sonrasında ittifak cephesinin çözülmeye başlaması ise dikkat çekicidir. Çünkü Buirug Han'ın Altay bölgesine, Huduga'nın Şişgis'e, Hutu'nun Selenge'ye, Aguçu Bahadır'ın Onon'a ve Camuha'nın ise yağma ve talanla geri çekilerek Ergüne'ye yönelmesi, liderlerin başarısızlık sonrası dağılma biçimlerinin hem stratejik hem de bireysel kararlarla şekillendiğini gösterir. Bu dağılma, ittifak cephesinin zayıflamasına, Temücin'in ise merkezi otoritesini pekiştirmesine zemin hazırlamıştır (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 79-80; Muhammed Kazvinî, 1390 hş, s. 38).

Temücin, Camuha ve müttefiklerinin dağılmasının ardından zaferin kesinleştiğini varsayarak düşmanı tümüyle ortadan kaldırmak için son bir hareket düzenelemeyi hedeflemiştir. Ancak savaş meydanında nihai bir imha gerçekleştirilememesi, onu düşman izlerini sürmeye ve süpürme operasyonuna sevk etmiştir. Bu süreçte Tuğrul, Camuha'nın izini Ergüne yönünde takip ederken; Temücin, Taiçud kabilesinden Aguçu Bahadır'ın peşine düşmüştür. Aguçu, Temücin'in yaklaşmakta olduğunu fark ederek ulusunu seferber etmiş ve Onon Nehri civarında savunma pozisyonuna geçmiştir. Bu karşılaşma sırasında Temücin ciddi biçimde yaralanmış, boyun damarından aldığı darbe nedeniyle yoğun şekilde kan kaybetmiştir. Bu noktada öne çıkan figürlerden biri Celme olmuştur. Celme'nin Temücin'in kanını emerek durdurması ve gece boyunca onun başında bekleyerek hayatını kurtarmıştır. Temücin ise daha önce yaşanan benzer olaylara da atıf yaparak Celme'ye duyduğu minnettarlığı dile getirmiştir. Burada dikkat çekici olan bir diğer unsur, Temücin'in yaralanmasına rağmen mücadeleden vazgeçmemesi ve ertesi sabah ordusunu yeniden toparlayarak halkı organize etme iradesini göstermesidir. Savaş sonrası sabahında Temücin, düşmanın geri çekildiğini fark ettiğinde halkı toparlamaya yönelmiş, bu sırada karşılaştığı trajik bir olay onun savaş sonrası toplum inşasına dair duyarlılığını da gözler önüne sermiştir. Sorhon-Şar'ın kızı Hadaan adlı kadının feryadı, savaşın sadece askerler arasında değil, aynı zamanda siviller üzerinde de derin etkiler bıraktığını hatırlatır niteliktedir. Çünkü Kadının, eşinin askerler tarafından öldürülmek üzere olduğunu söylemesi üzerine Temücin'in vakit kaybetmeden harekete geçmesi, onun toplumsal sorumluluk anlayışının bir tezahürüdür. Her ne kadar kadının eşi çoktan öldürülmüş olsa da Temücin'in gösterdiği empati ve teselli edici tavır, Moğol liderliğinde salt güç kullanımı ötesinde sosyal meşruiyeti güçlendiren etik bir davranış biçiminin de önemli olduğunu göstermektedir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 80-81).

Görüldüğü gibi Temücin'in gençliğindeki zorlu yaşam, pek çok zor durumla şekillenmiş olması ve Mergidler tarafından eşi Börte'nin kaçırılmasından sonra Tuğrul ve Camuha gibi Moğolistan'ın en önemli iki figürü kendi cephesinde mücadeleye dahil etmesi ve bu mücadele sayesinde de Moğolistan'ın diğer boylarına karşı ileride yapacağı mücadelelerde tecrübe kazanmasına imkân vermiştir. Aynı şekilde 1202 yılı da Temücin'in liderliği altında yükselmekte olan Moğol siyasal organizasyonunun bir dönüm noktasını da teşkil etmiştir. Nitekim bu dönemde Temücin, doğrudan Tatarlar üzerine yönelirken, müttefiki konumundaki Tuğrul, Mergid boyuna karşı müstakil bir askerî harekât yürütmüştür. Fakat Tuğrul'un bu seferi, Mergidlerin zayıflatılmasına ilave olarak Temücin karşısında meseleyi ondan bağımsız hale getirme arayışının da bir göstergesidir. Neticede Tuğrul, Mergid lideri Togtoga Beh'i, Barguucin Töhüm istikametine kadar kovalamış, onun büyük oğlu Tögüs Beh'i ise çatışma sırasında öldürülmüştür. Ayrıca Togtoga'nın kızları Hutagtai ve Çaalun, hatunları ve oğulları Hutu ile Çuluun'un da

ele geçirmiştir. Ancak bu başarının ardından yaşananlar, Temücin ile Tuğrul arasındaki ittifakın kırılgan olduğunu gözler önüne sermektedir. Çünkü Tuğrul, elde ettiği ganimetin hiçbirini Temücin ile paylaşmamış; bu durum, hem Moğol töreleri açısından bir güven zedelenmesine hem de güç ortaklığının fiilen sorgulanmasına neden olmuştur. Tuğrul'un bu tavrı ise Temücin'in merkezi liderliğine karşı dolaylı bir meydan okuma olarak değerlendirilebilir (*Cheng Wou Ts'in Tcheng Lou*, 1955, I, ss. 294-295; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 109; *Yuan Shi*, 1976, I, ss. 6, 10).

Buna karşın bu gelişmeden kısa bir süre sonra Temücin ile Tuğrul'un tekrar bir araya gelerek Naymanlar'dan Hüçügüdü'nün yönetimindeki Buirug Han'a karşı ortak bir sefer düzenlemişlerdir. İki liderin bu kez aynı cephede birleşmesi ise Moğol yönetim siyasetinde iç dinamiklerinde esnek bir ittifak anlayışının hüküm sürdüğünü göstermektedir. Ancak bu birliktelik dahi, liderler arası güvensizliğin tamamen aşıldığını göstermez. Sefer sırasında Ulugtag'ın Sogog Us bölgesine ulaşan Temücin ve Tuğrul'un ordusu karşısında Buirug Han direniş göstermemiş; Altay Dağları üzerinden çekilmeyi tercih etmiştir. Bu geri çekilme, klasik Moğol savaş taktiklerinde sıkça rastlanan "geri çekilerek mevzi kazanma" stratejisinden farklı olarak bir bozgun niteliği taşımaktadır. Temücin ve Tuğrul'un takibi, Altayları aşarak Humşingir'in Ürüngü Irmağı boyunca devam etmiştir. Bu sürecin en dikkat çekici anlarından biri de Yedi-Toblug adlı bir beyin karakol kurarak devriye görevindeyken Temücin'in ordusuyla karşılaşması ve paniğe kapılarak kaçarken eyer kayışının kopması sonucu yakalanmasıdır. Bu anekdot, bir yandan Moğol kroniklerinin tipik dramatik üslubunu yansıtmaya dair önemli bir ipucu sunar. Nihayetinde Buirug Han, Ürüngü Irmağı'na kadar takip edilmiş ve Hişilbaşı Gölü civarında yakalanarak etkisiz hâle getirilmiştir. Bu operasyonun stratejik sonucu ise yalnızca bir düşman liderinin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı değildir. Her ne kadar ortak bir askerî hedefe yönelmiş olsalar da her iki liderin birbirlerine karşı yürüttüğü örtük güç mücadelesi, Temücin'in "Cengiz Han" olma yolunda ilerleyen yıllarda kuracağı merkezi otoriteye giden yolu şekillendiren temel etmenlerden biri olmuştur (*Cheng Wou Ts'in Tcheng Lou*, 1955, I, ss. 294-295; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 109; *Yuan Shi*, 1976, I, ss. 6, 10; *Xin Yuan Shi*, II, s. 6a).

Aslında Temücin'in siyasi yükselişi esnasında, en kritik ilişkilerinden biri Tuğrul ile kurduğu ittifak olmuştur. Ancak bu ittifak, yalnızca güç birliğine değil, aynı zamanda karşılıklı güvene dayalı kırılgan bir zeminde şekillenmiştir. Bu kırılganlık, Temücin'in Hongirad boyunu yanına alarak Tünheleg Irmağı'nın doğu yakasına yerleşmesiyle birlikte belirginleşmeye başlamıştır. Bu stratejik yerleşim hareketinden sonra Temücin, Arhai Hasar ve Sühehei Cegün adlı iki elçisini, Tuğrul'a diplomatik bir mesaj iletmek üzere görevlendirmiştir. Kaynakların anlatımına göre bu diplomatik girişim, doğrudan bir savaş tehdidi yerine, kırılmakta olan ilişkilere yönelik diyalog çağrısı niteliği taşımaktadır. Temücin, elçileri aracılığıyla Tuğrul'a, bulunduğu bölgedeki otlakların verimliliğinden ve atlarının semirmiş olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, bu ifadenin arka planında ise kendi liderliği altındaki halkın refah içinde olduğunu vurgulamıştır. Fakat bu olumlu tablonun hemen ardından, mesaj daha eleştirel bir tona evrilmiştir. Temücin, Tuğrul'un kendisine karşı sergilediği soğuk tavırlardan ve görünürde ortada belirgin bir neden yokken duyduğu öfke ve korku uyandırma girişiminden duyduğu rahatsızlığı açıkça ifade etmiştir. Bu tür duyguların doğrudan bir savaş öncesi psikolojik baskı unsuru olması da mümkündür. Niyetleri ne olursa olsun mesajın merkezinde, Tuğrul'un çevresinde bulunan ve kötü niyetli olduğu düşünülen kişilerin etkisine girerek, sağduyulu bir yaklaşımdan uzaklaştığı eleştirisi yer aldığı anlaşılmaktadır. Temücin, huzursuz edilmesinin gerekçesini sorgulayarak, bunun yalnızca bir bireysel mesele olmadığını, iki lider arasında kurulmuş olan daha geniş çaplı ittifakın da zedelendiğini ima eder. Bu noktada, geçmişe gönderme yaparak Zorgal Hun'un Ulaan Boldog'da gerçekleşen toplantısında dile getirilen temel diplomatik ilkeyi hatırlatılarak "Ağır yılanın diliyle aramızı karıştırmaya kalkmasınlar" ifadeleri kullanılmıştır. Anlaşıldığı gibi bu söz, dış müdahalelerle bozulabilecek ittifak ilişkilerine karşı ortak bir bilinçle yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir. Temücin'in mesajında dikkat çeken bir diğer husus ise anlaşmazlıkların açık iletişim ve karşılıklı anlayış yoluyla çözülmesi gerektiğine olan inancıdır. Bu yaklaşım, onun yalnızca bir savaşçı olmasının ötesine siyasi iletişim ve diplomasiye önem veren bir lider olduğunu da göstermektedir. Ancak bu iletişimin artık işlemediği oluşu, Temücin'in diplomatik çözüm yollarına olan inancının sarsıldığını da yansıdığını satır aralarından okumak mümkündür. Nitekim mesajın tonu, açık bir düşmanlık barındırmamakla birlikte, hayal kırıklığına uğramış bir müttefikin duygusal ve siyasi sitemini taşımaktadır. Sonuç olarak bu diplomatik girişim, Moğol iç siyaseti bağlamında Tuğrul ile Temücin arasındaki ittifakın çözülmeye başladığı sürecin ilk açık sinyallerinden biri olarak değerlendirilmesine ilave olarak bu mesaj da taraflar arasında çözüm arayışının son adımı niteliğinde olup, başarısız olması durumunda doğrudan çatışmanın kaçınılmaz hale geleceğini de dolaylı biçimde haber vermektedir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 127-128).

Temücin, Tuğrul'a yazdığı mesajda, geçmişteki olayları hatırlatarak aralarındaki bağları ve birlikte elde ettikleri başarıları vurgulamaları açısından dikkate değerdir. Tuğrul'a hitaben, birlikte geçirilen zorlu zamanları ve dayanışmalarını anımsatarak, mevcut iletişimsizliğe ve aralarındaki kopukluğa anlam veremediğini ifade ettiği görülmektedir. Asıl olarak da Temücin, mesajında hadiseyi metaforla anlatarak bir arabanın iki tokasından birinin kırılması durumunda arabanın düzgün hareket edemeyeceğini belirtmiş ve kendisini bu tokalardan biri olarak nitelendirerek ona olan desteğini hatırlatmıştır. Aynı şekilde, bir arabanın tekerleğinin kırıldığı anda hareket edemez hale geldiğini söyleyerek, bu metaforla babasına duyduğu hayal

kırıklığını dile getirmiştir. Mesajında, geçmişteki yardımlara ve dayanışmalara da değinmiştir. Öyel ki Togtoga'nın kızı Ucagur'u vererek babasının ulusunu kurtardığı dönemi hatırlatan Temücin, o süreçte Tuğrul ve babası Yesügei'nin birlikte hareket ettiğini, ancak şimdi onun ulusunu terk ettiğini ifade etmiştir. Bu yardımların bir sözleşme niteliği taşıdığını vurgulamış, Tuğrul'un ulusunu koruma çabalarına kendisinin de destek verdiğini hatırlatmıştır. Geçmişteki zaferleri, paylaşılan toprakları ve birbirlerine yapılan yardımları hatırlatan Temücin, onun öksüz kaldığında onu beslediğini, acıktığında ve kış boyunca ona koruma sağladığını ifade ederek aralarındaki ilişkinin derinliğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Temücin, Tuğrul ile yaşanan anlaşmazlıkların bir kenara bırakılması gerektiğini belirterek, karşılıklı konuşma ve iletişimle sorunların çözülmesini önermiştir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 128-129).

Moğol bozkır siyasetinde kabileler arası ittifaklar ve ani cephe değişiklikleri, sürekli değişen güç dengelerinin temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, Mergidler ile ittifak kuran Nayman lideri Buirug Han'ın yaşadığı gelişmeler, Temücin'in siyasi ve askerî manevra kabiliyetini anlamak açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim kaynakların bildirdiğine göre, Buirug Han, Altay Dağları'nı aşarak Ürünga Irmağı'na kadar sürüklenmiş, ardından da Ulug Dağ'ın "Sogog Us" adıyla bilinen bölgesinde Hiçilbaşı Gölü'nde yakalanarak öldürülmüştür. Buirug Han'ın tasfiyesinden sonra gelişen hadiseler ise Temücin'in düşman ittifaklarını parçalama ve karşı tarafın manevra sahasını daraltma stratejisinin devam ettiğini göstermektedir. Dönüş yolunda Nayman'dan Högsegü Sabrag Bahadır'ın Baidrag Irmağı'nın otlaklarında ordusunu savaş için hazırladığı haber alınmıştır. Bu istihbari bilgi üzerine Temücin'in ordusu da karşılık olarak hazırlık yapmış ve ertesi sabah muharebe için konaklanmıştır. Ancak gece boyunca Har Süül Irmağı boyunca yukarı çekilen Högsegü Sabrag Bahadır, çatışmadan kaçınarak mevzi değiştirmiştir. Ertesi sabah Högsegü Sabrag Bahadır'ın kampının boş olduğu fark edilmiş ve Temücin'in ordusu, bu ani geri çekilmeye anlam vermeye çalışarak seferine devam etmiştir. Altay'ın otlaklarını geçerek Saari Heer'e ulaşan Temücin, burada Högsegü Sabrag Bahadır'ın fırsatı değerlendirerek Sengüm'ün kadınlarını, çocuklarını, mallarını ve halkını ele geçirdiğini öğrenmiştir. Temücin, Telegetü Amsar mevkiinde karşı saldırıya geçerek hem çatışmaya girmiş hem de Sengüm'ün halkının ve mallarının bir kısmını kurtarmayı başarmıştır. Bu örnekte olduğu gibi Moğol siyasal kültüründe hanın, bağlı halkları ve onların refahını koruma yükümlülüğü, meşruiyetinin önemli bir kaynağı olarak kabul edilmiştir. Olayların gelişimi yalnızca Nayman cephesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Mergidler'den Togtoga'nın oğulları Hudu ve Çuluun'un fırsattan istifade ederek kendi halklarıyla birleşmek amacıyla Barguçin Töhüm'e doğru kaçmalarıyla genişlemiştir. Temücin, Högsegü Sabrag Bahadır'ın Sengüm'ün mallarını ve halkını ele geçirdiğini öğrenince derhal müdahale etmiş; oğlu vasıtasıyla Boorçu, Muqali, Borchı ve Çuluun gibi dört seçkin bahadırı ordularıyla birlikte yardıma göndermiştir. Dört bahadırın Ulaan Hus bölgesinde gerçekleştirdiği operasyon neticesinde Sengüm esaretten kurtulmuştur. Her ne kadar atının baldırından yaralansa da kadınlarını, oğullarını ve mallarını muhafaza etmeyi başarmıştır. Temücin, olaydan sonra oğlunun gösterdiği bu başarıyı takdir etmiştir. Ancak kaynaklar, onun oğluna yönelik bir öfke sergilediğini ve bunun nedeninin tam olarak anlaşılmadığını aktarmaktadır (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 130).

Moğol bozkır siyasetinde Temücin'in yükselişi, yalnızca savaş meydanındaki başarılar dışında kabile yapılarını doğru yönde kullanma, siyasi meşruiyet yaratma ve ittifak ağlarını yeniden biçimlendirme kabiliyeti üzerinden de değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, İt Yılı (1204) sonbaharında Temücin ile Mergid lideri Togtoga Beki arasında Har Kır'ın Ucu olarak bilinen mevkide gerçekleşen büyük muharebe hem askerî hem de siyasi sonuçları bakımından belirleyici bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu muharebede Temücin, Mergid güçlerine kesin bir yenilgi tattırılmış ve Togtoga Beki, ordusunun dağılması üzerine Saari Heer bölgesine çekilmiştir. Togtoga Beki ise oğulları Hudu ve Çuluun'la birlikte az sayıdaki adamını yanına alarak bölgeden kaçmıştır. Bu kaçış, Moğol kabile sistemi içinde bozulan siyasi dengelerinde Temücin'in rakip liderler üzerinde doğrudan baskı yarattığını göstermektedir. Temücin, zafer sonrası yalnızca siyasi denetimi genişletmekle kalmamış, aynı zamanda kabileler arası evlilik ittifakları yoluyla bu denetimi meşrulaştırıcı ve pekiştirici adımlar atmıştır. Nitekim Togtoga'nın oğulları Hudu ve Çuluun'un eşleri, Temücin tarafından oğlu Ögedey'e verilmiştir. Bu tür evlilik uygulamaları ise bozkır aristokrisinde siyasi sadakatin kişisel bağlarla perçinlenmesini sağlamakta ve yeni bağlılık ilişkileri tesis etmekteydi. Mergid halkının büyük bölümünün Temücin'in kontrolüne geçmesini müteakip, Uvas Mergid lideri Dair-Usun, doğrudan askerî direnişten kaçınarak diplomatik çözüm yollarına başvurmuştur. Kızı Hulan'ı Temücin'e takdim etme girişimi, bu bağlamda hem siyasi teslimiyetin hem de aidiyet beyanının simgesel bir ifadesi olmuştur. Ancak bu diplomatik hamle ilk etapta Moğol askerleri tarafından engellenmiş; dolayısıyla süreç, güvenlik endişeleri nedeniyle Baaridai Naya Bey'in aracılığıyla sürdürülmüştür. Naya Bey'in, Dair-Usun'un yalnız gitmesini güvenlik açısından sakıncalı bularak birlikte hareket etmeyi önermesi ise başka bir hususa işaret ederek Moğol siyasal kültüründe merkezi otoriteye yönelik bağlılık göstergeleri kadar, ara kademe liderlerin inisiyatif alan rollerini de göstermektedir. Hulan'ın Temücin huzuruna çıkışı sürecinde yaşanan gecikme ise Temücin'in hiyerarşik disiplin konusundaki hassasiyetini de açığa çıkarmıştır. Temücin'in Naya Bey'e yönelik sert çıkışı ve Hulan'ın bu durumu açıklayan cevabı, Moğol devlet teşkilatında alt kademedeki beylerin merkezi liderlik karşısındaki konumlarının ne kadar dikkatle izlendiğini ortaya koymaktadır. Hulan'ın savunmasında dile getirdiği "yolda karşılaşılabilecek askerî sıkıntılar" vurgusu da

dönemin sürekli hareket halindeki seferî düzenini ve iç güvenlik kaygılarını yansıtmaktadır. Temücin, bu süreçte Mergidlerin kalan nüfusu üzerinde denetimi pekiştirmeyi sürdürmüştür; Togtoga'nın büyük oğlu Hudu'nun eşleri Tügei ve Döregene'yi de yine oğlu Ögedey'le evlendirerek siyasi entegrasyonu daha da derinleştirmiştir. Ancak Mergidlerden bazı gruplar, merkezi otoriteye direnerek Taihal Şivee bölgesine çekilmiş ve burada savunmalarını tahkim etmişlerdir. Temücin, isyan potansiyelini ortadan kaldırmak amacıyla bir yarlık yayımlayarak Sorhon Şar'ın oğlu Çimbai'ye sol kanat ordusunu yönetme ve Taihal Şivee'deki Mergid güçlerini kuşatma emri vermiştir. Öte yandan Temücin, kaçan Togtoga ve oğulları Hudu ile Çuluun'un izini sürmeye devam etmiş; Altay Dağları eteklerinde kışlayarak bu kaçak grupları takip etmiştir. Nihayetinde Sığır Yılı'nda (1205), Arai Davaa geçidi yakınlarında Hüçülüg Han'ın bulunduğu Nayman topraklarına doğru ilerleyerek hem Mergid hem Nayman unsurlarına yönelik geniş çaplı bir baskı harekâtını başlatmıştır. Bu hareket, Temücin'in Moğol kabileleri tek tek tasfiye etmesine ilave olarak onları birbirinden tecrit eden ve karşılıklı dayanışma imkânlarını ortadan kaldıran sistematik stratejisinin bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür (*Moğolların Gizli Tarihiçesi*, 2011, s. 160).

Öte yandan Naymanların Temücin'e karşı art arda yenilgi alması, Hüçülüg'e tek başına direnmenin imkânsız olduğunu göstermiştir. Bu nedenle, 1205 yılında daha önce Temücin'e defalarca yenilen Mergid lideri Togtoga ile iletişime geçerek ittifak teklif etmiştir. İki taraf, İrtiş Irmağı kıyısında buluşup hazırlık yaparken, Temücin beklenmedik bir baskın düzenlemiştir. Çatışma esnasında Togtoga, rastgele gelen bir okla vurularak hayatını kaybetmiştir. Liderlerinin ölümü Mergid ve Nayman askerleri arasında büyük bir paniğe yol açmış ve birlikler geri çekilmeye çalışmıştır. Ancak İrtiş Irmağı'nı geçme girişimi sırasında oluşan karmaşa, birçok askerîni boğulmasına neden olmuştur. *Moğolların Gizli Tarihiçesi'*ne göre, bu olayın ardından hayatta kalabilen Nayman ve Mergidlerin sayısı oldukça azdır. Kaçabilenler arasında Hüçülüg de bulunmaktaydı. O, büyük bir çaba ile Uygur ve Karluk topraklarını aşarak Çüi Irmağı kıyısındaki Sartuul bölgesine ulaşmış ve Kara Hitay hükümdarı Gür Han'a sığınmıştır. Mergidlerden hayatta kalan Togtoga'nın oğulları Hudu, Gal ve Çuluun'un önderliğinde bir grup, Kıpçak topraklarına doğru çekilmiştir. Ancak, Temücin'in en güvendiği komutanlardan Sübüdei onları takip ederek büyük bir kısmını ortadan kaldırmıştır. Aynı dönemde, Temücin'in eski müttefiki ve sonrasında rakibi olan Camuha da uzun süren bir mücadelenin ardından öldürülmüştür (*Moğolların Gizli Tarihiçesi*, 2011, ss. 161-173; Vassâf, 1401, II, s. 326).

Kaynaklarda anlatılan ve Moğollarda epik bir şekilde aktarılan bireysel sadakatler, cesaret ve bağlılıklar, Temücin'in Mergidlere karşı merkezi otoritenin inşasında hayati roller oynadığını göstermektedir. Nitekim Temücin'in yükseliş hikâyesi, yalnızca kabileler arası mücadelelerin sonucu dışında, aynı zamanda etrafındaki sadık ve yetenekli savaşçıların desteğiyle şekillenen bir iktidarın tek bir kişide toplanma sürecidir. Bu çerçevede Merkidlerden Boorçu ve Cürçidei'nin oynadığı roller de bu atmosfer içinde değerlendirmek gerekir ki bu da Moğol siyasi kültürünün temel karakteristiklerini yansıtmaktadır. Temücin'in Boorçu ile tanışması, *Moğolların Gizli Tarihiçesi'*nde idealize edilmiş bir dostluk ve sadakat anlatısı şeklinde aktarılmaktadır. Buna göre henüz genç yaşlarda olan Temücin'in sekiz sarı atını kaybetmesi üzerine üç gün boyunca iz sürerken Boorçu ile karşılaşması, bu dostluğun başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Boorçu, babasına danışmaksızın Temücin'e yardım etmeye karar vererek, ona kıymetli dolu kabını sunmuş, kendi boz atını vermiş ve kendisi de hızlı doru atına binerek yilkısını sahihsiz bırakıp Temücin'le birlikte üç gün boyunca yağmacıların izini sürmüştür. Nihayetinde, sarı atların tutulduğu evlerin yakınında atları kurtarmayı başarmışlardır. Bu olay, Boorçu'nun henüz genç yaşta gösterdiği sadakatin ve kararlılığın, Moğol bahadır olma yolunda nasıl etki ettiğini göstermektedir. Boorçu'nun Nahu Bayan'ın tek oğlu olmasına rağmen Temücin'e bağlılık göstermesi ise Moğol liderlik sisteminde kan bağına dayalı değil, şahsi sadakat ve liyakate dayalı yükselmenin de mümkün olduğunu göstermektedir. Burada da Temücin'in, Boorçu ile dostluğunu pekiştirmek amacıyla Belgüdei'yi onun yanına göndermesi ve Boorçu'nun bu çağrıya büyük bir tevazu ile karşılık verip Temücin'in yanına gelmesi, bozkır aristokrasisindeki bağlılık ritüellerini yansıtan önemli bir detaydır. Boorçu, Temücin'in askerî mücadelelerinde de kritik roller üstlenmiştir. Üç Mergid'in Burhan Haldun'da Temücin'i kuşattığı mücadelede aktif biçimde yer almış; Dalan Nemürges'te Tatarlarla yapılan savaşta ise gece boyunca şiddetli yağmur altında nöbet tutmuş ve Temücin'i korumuştur. Anlaşılacağı gibi Boorçu'nun bu özverisi, Moğol toplumunda "bahadır" kavramının özünü teşkil eden sadakat, cesaret ve özveri ilkelerinin somut bir yansımasıdır. Nitekim Boorçu ve Muhali, Temücin'in kararlarını destekleyerek yanlışlarını düzeltilmiş ve onu dokuz kez karşılaştığı büyük zorluklardan geçirerek büyük taht (kağanlık) makamına ulaştırmışlardır. Temücin, bu sadakatin karşılığında Boorçu'yu Altay çevresindeki tümenin kumandanlığıyla ödüllendirmiştir. Benzer şekilde, Cürçidei'nin askerî ve siyasi katkıları da Temücin'in yükselişinde belirleyici olmuştur. Keraidlerle Har Halzan'da gerçekleştirilen savaşta Huilidar'ın öncülüğündeki birlik görev almış olsa da zaferi kesinleştiren hamle Cürçidei tarafından gerçekleştirilmiştir. Cürçidei, düşman birliklerinin kalbine odaklanarak Cürhin, Tübegen, Donhgaid, Hori Şilemün ve bin seçkin Torguud askerîni etkisiz hale getirmiş, ardından Sengüm'ün büyük ordusuna ulaşır Sengüm'ü okla yaralayarak savaşın seyrini Temücin lehine çevirmiştir. *Moğolların Gizli Tarihiçesi*, eğer Sengüm yaralanmamış olsaydı Temücin'in durumunun çok daha ciddi olabileceğine dikkat çekerek Cürçidei'nin müdahalesinin kritik önemini vurgulamaktadır. Temücin, Halh Irmağı'ndan aşağı göç ederken Cürçidei'yi "yüce bir dağın sığınağı" olarak nitelendirerek ona olan güvenini ifade etmiştir. Balcuna Gölü'nde

konakladıkları sırada ise Cürçidei, Keraidlerin üzerine öncü kuvvet olarak gönderilmiştir. Buradaki zafer, yalnızca Karayiteri boyun eğdirmekle kalmamış, aynı zamanda Nayman ve Mergidlerin de savaşmadan teslim olmalarını sağlamıştır. Böylelikle Temücin, rakip kabilelerin direnç merkezlerini teker teker ortadan kaldırarak merkezi otoritesini pekiştirmiştir. Siyasi entegrasyonun ilerleyen aşamalarında, Hereid lideri Caha-Gambu'nun iki kızını görme bahanesiyle Temücin'e katılması, görünürde dostane bir hamle olarak değerlendirilse de düşmanca niyetleri kısa sürede anlaşılmıştır. Cürçidei bu noktada tekrar devreye girerek Caha-Gambu'nun peşine düşmüş ve onu etkisiz hale getirmiştir. Nihayetinde Caha-Gambu'nun halkı tamamen tasfiye edilmiştir. Bu gelişmenin ardından Cürçidei'nin yalnızca savaş meydanındaki cesaretiyle değil, istihbarat ve iç güvenlik konularındaki etkinliğiyle de Temücin'in gücüne katkıda bulunduğunu göstermektedir (Buell-Kolbas, 2016, s. 53; *Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, ss. 177-179).

Moğolların Gizli Tarihçesi'nde aktarılan bir başka önemli anlatıda ise Temücin'in siyasi yükselişinde sadakat ve minnettarlık ilkelerini nasıl kurumsal düzenlemelere dönüştürdüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Sorhon-şar ve oğulları Çuluun ile Çimbai'nin Temücin nezdindeki ayrıcalıklı konumu, Moğol liderlik sisteminin faydacı ama aynı zamanda etik temellere dayanan yönüne işaret etmektedir. Burada Temücin, Taiçud boyundan kaynaklanan ciddi tehditler altında olduğu gençlik döneminde, Sorhon-şar'ın oğulları Çuluun ve Çimbai ile kız kardeşleri Hadaan'ın yardımları sayesinde hayatta kalmıştı. Özellikle Temücin, bu kritik desteği daha sonraki refah ve güç dönemlerinde dahi unutmadığını vurgulamış "*karanlık günlerde düşündüğünü ve aydınlık günlerde kalbinde taşıdığını*" ifade etmiştir. Taiçud tehdidinin ortadan kalkmasının ardından Temücin, bu iyiliklere karşılık vermek amacıyla Sorhon-şar ve oğullarıyla doğrudan görüşmüş ve onların dileklerini sormuştur. Sorhon-şar ve ailesi, Mergidlerin Selenge bölgesinde tarkan statüsüyle yerleşme talebinde bulunmuş ve diğer ödüllerin ise Temücin'in takdirine bırakılmasını istemişlerdir. Temücin, bu talebi kabul ederek kendilerine istisnai bir yarlık vermiştir. Bu yarlığa göre, Sorhon-şar ailesi Mergid'in Selenge bölgesinde kalıtsal şekilde tarkan olarak hüküm sürecek, burada avlanma, şöenler düzenleme ve geleneksel ikram törenlerini gerçekleştirme haklarına sahip olacaktır. Daha da dikkat çekici olan ise dokuz kez suç işlemeleri durumunda dahi kusursuz sayılacaklarının belirtilmiş olmasıdır. Bu tür bir dokunulmazlık, Moğol hukuk ve yönetiminde oldukça nadir olup, bu ailenin Temücin nezdindeki ayrıcalıklı konumunu hukukî düzlemde de teyit etmektedir. Bilindiği gibi tarkanlık, Türk-Moğol siyasal geleneğinde hem askerî hem de idarî bir imtiyazı ifade ederken, burada Temücin'in bunu daha çok kişisel sadakatin kurumsal ödüllendirilmesi biçiminde kullandığı görülmektedir. Böylece Temücin, geçmişte kendisine yapılan yardımları kişisel bir lütufla değil, devlet düzeni içinde sürekliliği olan bir statüyle karşılamış, aynı zamanda bu tür sadakat örneklerinin teşvik edilmesine yönelik güçlü bir siyasi mesaj vermiştir. Temücin, Çuluun ve Çimbai'ye hitabında da minnettarlığını yinelemiş ve gelecekte herhangi bir ihtiyaç veya eksiklik hissettiklerinde bunu doğrudan kendisine iletmelerini, aracı kullanmadan doğrudan temasa geçmelerini istemiştir. Bu talimat, Moğol liderlik anlayışında doğrudan iletişim ve şahsi sadakatin doğrudan ödüllendirilmesi ilkesinin uygulamadaki ifadesi olarak değerlendirilebilir (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 191). Mergidlerin son kalan bakiyelerinin ortadan kaldırılması için Temücin en önemli komutanların Sübegedei Bahadır'ı görevlendirmiştir. O da arabalı çerilerini (askeler) alarak Mergid'in Togtoga'nın oğulları Hudu ve Çuluun'a saldırmak üzere hareket etmiştir. Çui Irmağı'na kadar ilerleyip, burada onları ortadan kaldırmış ve onlara verdiği büyük kayıplardan sonra geri dönmüştür (*Moğolların Gizli Tarihçesi*, 2011, s. 204).

Bu suretle Moğolistan'ın en büyük hükümdarı olan Temücin, Nayman ve Keraitlerle birlikte bölgenin en büyük kabilelerinden olan Mergid topraklarını zapt etmiştir (Johann de Plano Carpini, 2022, s. 113; Wilhelm Von Rubruk, 2020, s. 174). Reşidüddîn'e göre Mergidlerin önde gelen liderlerinden biri olan Tayır Usun, bu topluluğun başındaydı. Bir dönem teslim olup kızını, Kulan Hatun'ü, Çingiz Han'a eş olarak vermiş, bu evlilikten de Kulgan adında bir oğulları dünyaya gelmiştir. Ancak bir süre sonra Tayır Usun, bir süre sonra tekrar ayaklanmış ve Çingiz Han'ın ordusu tarafından yenilgiye uğratılıp yağmalanmıştır. Eşi Töregene Hatun esir edilerek Ögeday Kağan'a verilmiştir. Töregene Hatun, Ögeday'dan dört erkek çocuk dünyaya getirmiştir ve bunların en büyüğü Güyük Han'dır. Mergidler, savaşçı ve isyana meyilli bir halk olarak bilindikleri için Çingiz Han, bu topluluğun tamamen yok edilmesini buyurmuştur. Ancak sadece birkaç kişi sağ kalabilmiştir; bunlar ya annelerinin rahmindeyken hayatta kalmış ya da akrabaları tarafından gizlenmiştir (May, 2016, s. 90; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 73).

Yine Reşidüddîn'e göre Mergidlerin lideri Togtoga Beki'nin Kudu adında bir kardeşi ve Turukaycin adında bir kızı vardı. Turukaycin, Temücin tarafından 13 yaşındaki torunu oğlu Kubilay Han ile evlendirilmiştir. Ancak Turukaycin'in çocuk sahibi olmaması, onun kabile içindeki statüsünü zayıflatmıştır. Togtay Biki'nin ise altı oğlu vardı: Tunuz, Tusaqa, Kudu, Çilaun, Çibuk ve Kultukan Mirkan. Bu oğullardan beşi farklı savaşlarda hayatını kaybetmiştir. Tunuz, Tuğrul tarafından öldürülmüş; Tusaqa ise Temücin'in ani bir saldırısı sırasında esir alınarak idam edilmiştir. Çilaun ve Çibuk ise Temücin ile yapılan bir savaş sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Kudu da bir savaş sırasında kaçmaya çalışırken öldürülmüştür. Mergidlerin son savaşlarında ise Togtoga Beki'nin en küçük oğlu olan Kultukan Mirkan, Kıpçak topraklarına kaçmayı başarmıştır (Handmîr, 1333 hş, III, s. 62; Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 72). Aynı şekilde Temücin'in eşlerinden Kulan Hatun iel Göyük'ün eşi olup onun ölümünden sonra

bir dönem vekaleten hükümdarlık yapmış Ogul Gaymış aslen Mergid boyundandılar. Son olarak Jüryatların isyanını bastırmakla görevli Mergid asıllı Kûdûn Orçeng, bizzat liderlerini öldürerek isyanı bastırmıştır (Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 74).

Mergidlerden Kultukan Mirkan, Moğollar arasında yetenekli bir okçu olarak tanınmaktaydı. Kıpçak topraklarına kaçmasına rağmen, Temücin'in oğlu Çüçi tarafından takip edilerek daha sonra yakalanmıştı. Çüçi, onun yeteneklerini görmek istemiş ve bir hedef belirleyerek oku isabet ettirmesini emretmiştir. Kultukan, üstün okçuluk yeteneklerini sergileyerek hedefi tam isabetle vurmuş, ardından ikinci bir ok atarak önceki okunu ikiye bölmüştür. Bu etkileyici yetenek gösterisi Çüçi'yi derinden etkilemiş ve Temücin'e başvurarak Kultukan'ın affedilmesini talep etmesine yol açmıştır. Ancak Temücin, Mergidlere olan nefretini açık bir şekilde dile getirerek bu talebi reddetmiştir. Temücin, Mergidlerin geçmişte Moğollarla yaptığı savaşlar ve verdiği zararlar nedeniyle affedilemeyeceklerini ifade etmiş, Mergidlerin tekrar tehlike yaratma ihtimaline karşı Kultukan'ın sağ bırakılmasını kabul etmemiştir. Bu karara uygun olarak, Çüçi, Kultukan'ın idam edilmesini sağlamıştır. Bu olay, Mergidlerin tarih sahnesinden silinmesinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmek mümkündür (Reşidüddîn, 1364 hş, I, s. 73).

Sonuç

Temücin'in yükselişe geçtiği dönemde Mergid kabilesi, özellikle kuzey Moğolistan havzasında öne çıkan önemli aktörlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Selenge Nehri vadisi ile Baykal Gölü çevresine yerleşmiş bu göçebe topluluk, sadece coğrafi avantajlara değil, aynı zamanda bölgesel askerî denge üzerinde etkili olabilecek kapasitede bir örgütlenmeye de sahipti. Mergidlerin konumu, Liao ve daha sonra Karahitay gibi bölgesel güç merkezleriyle olan ilişkilerini şekillendirmiş, onları hem yerel hem de uluslararası siyasette dikkate değer bir oyuncu hâline getirmiştir. Özellikle 11. ve 12. yüzyıllarda Liao Hanedanı'na karşı gerçekleştirdikleri akınlar ve Karahitay Hanlığı'nın teşekkül sürecinde oynadıkları roller, Mergidlerin sıradan bir göçebe topluluktan ibaret olmadığını, aksine diplomatik ve askerî anlamda belirleyici kapasitelere sahip olduklarını göstermektedir. Ancak Mergidlerin bu çalışmanın konusu bakımından taşıdığı asıl önem, Temücin'in siyasi yükseliş sürecinde belirleyici bir kırılma noktasına neden olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Mergidler, Temücin'in eşi Börte'yi kaçırmak, Tuğrul ve Camuha gibi dönemin en güçlü Moğol liderlerini kendi etrafında toplamaya yönelten siyasi bir ittifak sürecini başlatmışlardır. Bu bağlamda Mergidler ile Moğollar arasında giderek keskinleşen rekabet, özellikle Temücin'in politik ve askerî kariyerinin erken evrelerinde belirgin bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar Mergid kabilesi güçlü bir savaşçı gelenek ve askerî organizasyona sahip olsa da Temücin'in geliştirdiği esnek ittifak siyasetleri, merkezi disiplin anlayışı ve askerî ıslahatları karşısında zamanla etkisiz hâle gelmiş, nihayetinde bazı kolları Moğol yapılanmasına asimile olurken, bazıları da tarihsel varlıklarını tümüyle kaybetmiştir.

Temücin'in liderliğe giden yolda Mergidler karşısında karşılaştığı diğer zorluklar da onun karakterinin ve siyasi vizyonunun olgunlaşmasında önemli rol oynamıştır. Babası Yesügey Bahadır'ın ölümü, yalnızca bir ailenin değil, aynı zamanda Moğol kabileleri arasındaki güç ilişkilerinin ciddi biçimde sarsılmasına neden olmuştur. Dul kalan Ögelün'ün çocuklarını yoksulluk ve sosyal dışlanma koşulları altında yetiştirmeye çalışmıştır. Bu süreç de Moğol toplum yapısında ailevi dayanışmanın ve liderliğin tabandan gelen bir meşruiyetle kurulmasının önemine işaret eder. Bu zorlayıcı sosyal ortamda Temücin, sadece fiziksel değil, aynı zamanda siyasi bir mücadeleye girişmiş; kardeşleriyle olan çekişmeler, özellikle Bekter'in öldürülmesi olayı, onun ilk defa doğrudan güç kullanarak iç iktidar mücadelesine müdahil olduğu örneklerden biri olmuştur. Tayçiud kabilesi tarafından esir alınması ve buradan başarılı bir şekilde kaçışı, Temücin'in hem bireysel hayatta kalma becerilerini hem de stratejik reflekslerini pekiştirmiştir. Mergidlerin Temücin'in eşi Börte'yi kaçırması ise onun liderlik kariyerindeki ilk organize askerî seferin gerekçesini oluşturmuştur. Bu sefer, yalnızca kişisel bir intikam hareketi olmasının ötesinde Temücin'in bölgesel bir güç olarak ilk kez sahneye çıktığı askerî ve diplomatik manevra olarak da değerlendirilmelidir. Tuğrul ve Camuha'nın desteğiyle gerçekleştirilen bu operasyon, gelecekteki savaş organizasyonlarının habercisi olan bir yapı sunmuş; fakat aynı zamanda Börte'nin hamile kalması, ilk oğlu Çüçi'nin meşruiyeti üzerinden ilerleyen yıllarda ciddi siyasi tartışmalara zemin hazırlamıştır.

Mergidlerin de dahil olduğu Camuha ile yaşanan ayrışma ise Moğol bozkırında hakimiyet mücadelesinin kaçınılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. 1201 yılında Hatagin ve Salcuud boylarının bir araya gelerek oluşturduğu ittifak neticesinde Camuha'nın "Gür Han" unvanını alması, Moğol bozkırlarında güç dengelerini ciddi biçimde sarsmış ve Temücin'i doğrudan bir siyasi ve askerî rekabet ortamına sürüklemiştir. Bu gelişme de iki lider arasındaki kişisel çekişme dışında, Mergid benzeri Temücin'in yükselişinden rahatsız olan diğer Moğol kabillerinin de çabucak Camuha'nın yanında yer almasıyla neticelenmiştir. Rekabetin en şiddetli tezahürü ise Hüiten mevkiinde meydana gelen çatışmalar olmuştur. Bu muharebeler, yalnızca iki taraf arasındaki askerî mücadeleyi dışında kurulacak olan merkezî Moğol devlet yapısının habercisi niteliğindedir. Çatışmalar sırasında Temücin'in ağır şekilde yaralanması ve sadık mütteliklerinden Celme tarafından kurtarılması ise Moğol tarihinin ilerleyen dönemlerinde önem kazanacak olan bireysel sadakat ilişkilerinin erken bir örneğini teşkil ettiği söylenebilir. Bu olay, aynı zamanda ileride ortaya çıkacak olan merkezî bürokratik yapılanmanın da sosyolojik temelini oluşturan sadık bir

askerî-siyasi elit çevrenin oluşumuna işaret etmektedir. Temücin'in çevresinde şekillenen bu sadakat temelli yapı, kabileler arası geçici ittifaklara dayalı geleneksel Moğol siyaset anlayışından farklı olarak, daha kalıcı ve kurumsal bir yönetsel çerçevenin ilk ipuçlarını vermektedir.

Öte yandan, bu süreçte Mergidler üzerindeki nüfuz mücadelesi kapsamında Temücin ile Kerait hükümdarı Tuğrul Han arasında yaşanan diplomatik gerilim, Moğol geleneksel diplomasi anlayışının sınırlarını gözler önüne sermiştir. Geçmişteki kişisel bağlara ve töresel sadakat ilişkilerine dayalı ittifakların pratikte ne derece kırılabilir olduğu bu gerilimle ortaya çıkmış, Temücin'in de bu tecrübeyle daha rasyonel, merkezîyetçi ve çıkar temelli bir siyaset anlayışına yönelmeye başladığı görülmüştür. Bu dönüşüm, yalnızca bireysel bir strateji değişikliğine ilave olarak aynı zamanda Moğol siyasal kültüründe bir paradigma kaymasının habercisidir. Ayrıca Nayman Hanı Buirug'un Mergidlerle kurduğu ittifak ve Altay Dağları'nı aşarak Ulungur Irmağı'na kadar gerçekleştirdiği askerî seferler, bozkır coğrafyasındaki güç dengelerinin bir hayli değişken ve istikrarsız olduğunu bir kez daha açık biçimde ortaya koymuştur. Nitekim bu tür girişimler, kaynakların anlatımlarındaki satır aralarındaki gizli olan anlatılar ışığında bölgede hâkimiyet kurma çabalarının sürekliliğini ve bölgesel aktörlerin karşılıklı etkileşimler yoluyla siyasal alanı şekillendirdiklerini göstermektedir. Buirug'un ölümüyle birlikte gelişen askerî harekâtlar ise Temücin'in rakip güç odaklarını yalnızca bertaraf etmekle kalmayıp sistematik biçimde ortadan kaldırmaya yönelik kapsamlı bir strateji izlediğini göstermektedir. Bu strateji, ileride kurulacak olan imparatorluk yapısının temellerini atmada belirleyici rol oynamıştır.

Son olarak Mergidlerin ortadan kaldırılması, Camuha'nın siyasi meşruiyetini kaybetmesi ve Tuğrul ile ilişkilerin son bulması önceki anlatılara ilave olarak Temücin'in Moğol bozkırındaki mutlak liderliğe geçiş sürecinin temel eşiklerini oluşturduğu söylenebilir. Bu gelişmeler, bir savaş lideri olması dışında aynı zamanda kurumsallaşma yönelimleri olan bir devlet kurucusu kimliğini de ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde, kabileler arası ittifaklar, geçici uzlaşmalar ve rekabet dinamikleri, Temücin'in "Cengiz Han" unvanıyla bütün Moğol boylarını merkezî bir otorite altında birleştirdiği büyük siyasî sürecin ön aşamalarını şekillendirmiştir. Bu süreç de yalnızca bir kişinin yükseliş öyküsü dışında aynı zamanda Orta Asya bozkırlarında göçebe siyaset yapma biçiminin, liderlik inşasının ve kurumsallaşmanın dinamiklerini anlamak bakımından tarihsel açıdan son derece dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Neticede Temücin'in e siyasi yükseliş sürecinde Mergid kabilesi, doğrudan ve dolaylı etkileri bakımından kritik bir rol oynamıştır. Her ne kadar bunlar, Moğol bozkırındaki daha geniş ölçekli güç mücadelelerinde bağımsız ve nispeten ikincil bir konumda görünseler de Temücin'in hayatındaki bazı dönüm noktalarına neden olarak tarihsel süreç üzerinde belirleyici bir etkiye bulunmuşlardır. Özellikle eşi Börte'yi kaçırmaları karşısında Mergidler'e karşı Temücin'in ilk kapsamlı askerî seferini düzenlemesini ve böylece kendi etrafında başta Tuğrul ve Camuha gibi önemli siyasi figürleri birleştirecek şekilde stratejik bir ittifak kurmasını gerekli kılmıştır. Bu süreç de Temücin'in kabileler arası rekabetin ötesine geçerek, bozkırda merkezi bir siyasi yapı inşa etme yönündeki ilk somut adımı atmasına vesile olmuştur. Dolayısıyla Mergidlerin eylemi, doğrudan askerî ya da siyasi bir başarıyla sonuçlanması dışında Temücin'in liderlik yeteneklerini sergileme, destek toplama ve meşruiyet inşa etme süreçlerini tetikleyen bir kırışma anı işlevi görmüştür. Bu bağlamda Mergidler, Temücin'in Cengiz Han kimliğiyle tarih sahnesine çıkışını hazırlayan olaylar zincirinde dolaylı, fakat hayatî bir öneme sahiptir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Anonim. (1951). *Cheng Wou Ts'in Tcheng Lou, histoire des campagnes des Gengis Khan* (P. Pelliot & L. Hambis, Çev.; C. 1). Paris.
- Anonim. (2011). *Moğolların gizli tarihçesi (Moğolların kırmızı kitabı)* (M. L. Kaya, Çev.; E. Kalan, Yay. haz.). Kabcacı Yayınları.
- Anonim. (2010). *Moğolların gizli tarihi* (A. Temir, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atwood, C. P. (2004). *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, Fact On File Press.
- Barthold, V. V. (1990). *Moğol istilasına kadar Türkistan* (H. D. Yıldız, Haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Benâketî. (1348 hş). *Ravzatü'l-ulî'l-elbâb fî tevârihü'l-ekâbir ve'l-ensâb (Tarih-i Benâketî)* (C. Şi'ar, Nşr.). Tahran.
- Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi* (Tez No. 264922) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Biran, M. (2007). *Chinggis Khan*. Oneworld Publications.

- Buell, P. D., & Kolbas, J. (2016). The ethos of state and society in the early Mongol Empire: Chinggis Khan to Güyük. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 26(1/2), 43-64.
- Cüveynî. (1388 hş). *Tarih-i Cihangüşa* (M. Kazvinî, Nşr.). Tahran.
- Çelikkilek, A. M. (2022). *Çingiz-nâmelere göre Moğol toplum yapısı* (Tez No. 760441) [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Dunlop, D.M. (1944). The Karaits of Eastern Asia. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, 11 (2), s. 276-289.
- Fletcher, J. (1986). The Mongols: Ecological and Social Perspectives, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 46, 11-50.
- Gambat, A. (2019). *XII. yüzyıl Moğolistan coğrafyasındaki konar-göçerlerin içtimai yapısı* (Tez No. 562791) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gülensoy, T. (1967). Moğolların Gîzlî Tarihî'ne ve Altan Tobçî'ye göre Çinggis Han'ın şeceresi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 189-191.
- Hândmîr. (1333 hş). *Habîbü's-siyer* (M. Debiriyakî, Tsh.; C. 4). Tahran.
- Johannes de Plano Carpini. (2022). *Moğolistan seyahatnamesi* (E. Ayan, Çev.). Kronik Yayınları.
- Kalan, E. (2012). Tarihi kaynaklara göre Cuçi adının kökeni ve Cengiz Kağan'a oğul olma sorunsalı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(1), 119-130.
- Kayirken, T. Z. (2020). Union of Naymans and Mergids in the 13th century. *Bulletin of the L. N. Gumilyov Eurasian National University: Historical Sciences, Philosophy and Religion Series*, 130(1), 35-49.
- Ke Shaomin, (1922). (1922). *Xin Yuan Shi (新元史) (C. 1-2)*. Tianjin Xu Tuigengtang.
- Korykoslu Hayton. (2015). *Doğu ülkelerinin altın çağı* (A. T. Özcan, Çev.). Selenge Yayınları.
- Lusandanzan. (1974). Altan Topçî (T. Gülensoy, Çev.). *Bellekten*, 38(152), 597-634.
- Ligetî, L. (1958). Deux tablettes de T'ai-Tsong des Ts'ing. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 8(3), 201-239.
- May, T. (2007). *The Mongol art of war: Chinggis Khan and the Mongol military system*. Pen & Sword.
- May, T. (2016). Commercial queens: Mongolian khatuns and the Silk Road. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 26(1/2), 89-106.
- May, T. (2021). *Moğol İmparatorluğu* (Ü. E. Uysal, Çev.). Kronik Yayınları.
- Moses, L. (1996). Legends by the numbers: The symbolism of numbers in the "Secret History of the Mongols." *Asian Folklore Studies*, 55(1), 73-97.
- Muhammed Kazvinî. (1390 hş). *Holde Berin* (M. H. Muhaddes, Tsh.). Tahran.
- Nesevî. (1986). *Sîretü Celâleddîn Mengübernî* (M. Mînuvî, Tsh.). Tahran.
- Reşîdüddîn. (1373 hş). *Câmiü't-tevârih* (M. Rûşen & M. Mûsevî, Tsh.; C. 1). Tahran.
- Reşîdüddîn. (1364 hş). *Câmiü't-tevârih* (M. Kerimî, Tsh.; C. 1). Tahran.
- Sagang Sechen. (2023). *The precious summary: A history of the Mongols from Chinggis Khan to the Qing Dynasty* (J. Elverskog, Çev.). Columbia University Press.
- Sayers, W. (1990). The motif of wrestling in early Irish and Mongolian epic. *Mongolian Studies*, 13, 153-168.
- Sechin, J., & Hyer, P. (1979). *Mongolia's culture and society*. Westview Press.
- Serruys, H. (1963). A note on the "wild Mekrid." *Monumenta Serica*, 22(2), 434-445.
- Song Lian. (1976). *Yuan Shi (元史)/Ta izu (太祖): Cengiz Han devri Yuan/Moğol tarihi* (Y. Jialuo, Ed.; C. 1). Zhong Hua Shuju.
- Sverdrup, C. F. (2016). *The Mongol conquests: The military operations of Genghis Khan and Sübe'etei*. Helion & Company Limited.
- Togan, İ. (1998). *Flexibility and limitation in steppe formations: The Kerait Khanate and Chinggis Khan*. Brill.
- Tu Ji. (1934). *Mengwu'er Shiji (蒙兀兒史記) (C. 1-2)*. Beijing.
- Uyar, M. (2009). İlhanlı (İran Moğolları) ordusunda hiyerarşi: Askerî yetkililer ve nitelikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49(1), 33-47.
- Vassâf. (1401). *Tecziyetü'l-emsâr ve tezciyetü'l-a'sâr* (A. Hâtimî, Tsh.; C. 1-2). Tahran.
- Vladimirtsov, B. Y. (1995). *Moğolların içtimâî teşkilâtı: Moğol göçebe feodalizmi* (A. İnan, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Wilhelm von Rubruk. (2020). *Moğolların büyük hanına seyahat* (E. Ayan, Çev.). Kronik Yayınları.

Structured Abstract

The great leadership journey of Temüjin, later known as Genghis Khan, was shaped through arduous struggles with the tribes of Mongolia. One of the most notable events during this process was the conflicts with the Mergit tribe. The Mergits maintained their existence as a strong and independent community in northern Mongolia. The abduction of Temüjin's wife, Börte, by the Mergits was not merely a personal matter for him but also an opportunity to demonstrate his political and military leadership. To overcome this situation, he allied with the Kerait leader Toghrul Khan and Jamukha, launching an attack on the Mergits and successfully rescuing Börte. The Mergits were a significant rival for the Mongols and played an influential role in the formation of the Mongol state. The hostility between these groups can be traced back to the abduction of Temüjin's mother, Hö'elün, by his father, Yesügei, from the Mergits. Historical sources suggest that the Mergits may have been Turkic people who had assimilated into Mongol culture. Ultimately, Temüjin's struggle against the Mergits was a pivotal moment in the unification of the Mongol political structure, laying the foundation for his subsequent conquests that would shape world history.

Following Yesügei's victory over the Tatars, his wife, Hö'elün, gave birth to Temüjin on the banks of the Onon River. His name was derived from a captive named Temüjin-üge, illustrating the impact of warfare and captivity on naming traditions. In Mongol society, intertribal marriages served as a mechanism for strengthening both personal and political ties. By seeking a bride from the Olkhunut tribe, Yesügei aimed to end hostilities and achieve diplomatic reconciliation; however, his plan ultimately failed. Dai-Setsen's prophetic dream indicated that Temüjin would become a great leader. Although Börte's betrothal to Temüjin adhered to Mongol traditions, marriages were often arranged for political and strategic purposes. Yesügei's death disrupted the balance of power among Mongol tribes. When Hö'elün was abandoned by her tribe and left alone with her children, Temüjin and his siblings had to fend for themselves and confront their adversaries. After rescuing Börte from the Mergits, Temüjin formed an alliance with Toghrul Khan, securing victories against his enemies. This event solidified the alliance between Temüjin and Jamukha; however, over time, Jamukha would emerge as a formidable rival.

Although Temüjin, with the support of Toghrul and Jamukha, dealt a severe blow to the Mergits, he was unable to completely neutralize them. This situation led the Mergits to seek new alliances in subsequent years. One of the most significant developments was the deterioration of relations between Temüjin and Jamukha, which prompted various regional factions to establish new coalitions and engage in power struggles. In 1201, this process was initiated by the unification of the Hatagin and Salji'ut tribes, leading to the election of Jamukha as their leader and the bestowal of the title "Gür Khan." As Jamukha waged war against Temüjin and Van Khan Toghrul, Temüjin, alongside Toghrul, launched a counteroffensive. The two sides clashed fiercely in Hüiten. Although Nayman leaders Buirug Khan and Oirat Huduga Beh employed both psychological and strategic tactics against the enemy, they were ultimately defeated and forced to retreat. Following the battle, as Temüjin had not annihilated his adversaries, he continued to track Jamukha and other leaders. During this period, he was wounded in the neck during a skirmish against the Taichuid leader Aguchu Baghatur, suffering significant blood loss. His warrior, Jelme, managed to save him by sucking the wound to stop the bleeding. The next day, Temüjin pursued his fleeing enemies and began consolidating his forces. At the same time, he heard the cries of a woman and discovered that her husband was about to be executed. However, by the time he reached the scene, the man had already been killed. During his conflicts with the Mergits and the Naymans, Temüjin achieved significant victories.

The Nayman leader, Buirug Khan, was driven from the "Ulug Dağ" region to the Ürünga River and was ultimately captured and executed at Lake Hiçilbashi. The newly appointed leader of the Nayman army, Högsegü Sabrag Bahadur, while preparing for battle in the pastures of the Baidrag River, withdrew overnight to avoid an ambush by Temüjin. Seizing this opportunity, Temüjin directed his forces toward Saari Heer and learned that Högsegü Sabrag Bahadur had seized the women, children, and possessions of Sengüm. With the assistance of his distinguished commanders, including his son, Boorchu, Muqali, Borchu, and Chuluun, Temüjin rescued Sengüm and secured his safety. In the autumn of the Year of the Dog (1204), a major battle occurred between Temüjin and the Mergid leader, Togtoga Beki. In this confrontation, Temüjin decisively defeated the Mergits and subjugated their people. Togtoga Beki, along with his sons Hudu and Chuluun, fled. Subsequently, the Mergit leader Dair-Usun sought to establish diplomatic relations with Temüjin and offered his daughter, Hulan, in marriage. However, a delay in the process angered Temüjin. After Hulan explained the situation, Temüjin annexed the Mergit lands into Mongol territory. Having defeated the Mergits alongside the Naymans and the Kereit, Temüjin emerged as the most powerful ruler in Mongolia. The Mergit leader Togtay Beki's six sons perished in various battles, while his youngest son, Kultukan Mirkan, fled to Kipchak lands. Over time, the remaining Mergit elements were assimilated into the Mongol state. Women of Mergit descent also played significant roles under Mongol rule. Among Temüjin's wives was Kulan Khatun, and Ogul Gaimish, who served as regent for a period, was also of Mergit origin. Additionally, Küdün Orcheng, who played a key role in suppressing the Jüryat rebellion, was of Mergit ancestry. She personally executed the leader of the rebellion, thereby demonstrating her loyalty. Kultukan Mirkan, a Mergit fugitive and renowned archer, was eventually captured by Temüjin's son, Jochi, who was impressed by his exceptional marksmanship and pleaded for his pardon. However, Temüjin, harboring deep resentment toward the Mergits, rejected the request and ordered Kultukan's execution. This event symbolized the final chapter in the destruction of the Mergits as a distinct entity.